

פָּנִים

2.....	דבר המזיכירות
3.....	עמדה
5.....	תורה עם דרך ארץ' בישיבה המודרנית - מרדכי בר-לב
11.....	שכלתנות ומסורת - יואל יידן
15.....	פשט והפשטה - תגובה לתגובה - חנה כshed
17.....	שיחה עם ד"ר יוסף בורג - מאיר רוט
25.....	בניים בשואה - פניה מייזלייש
32.....	עיוון בהלכה אחת של הרמב"ן ובהשלכותיה האקטואליות - מיכאל צבי נהורי
35.....	עקדת שרה - מיכאל שדר
40.....	קין, הבל והרצח הראשון - יהמן בן יעקב
44.....	ירידת הדורות' או קידמה?! - פנחס אלפרט
49.....	תיבת דוואר
55.....	מביא גאולה לעולם

דבר כלכלי

* הניהול הארגוני של התנועה עובר בימים אלה שינויים פרטוניים. שמיר אוחיטוב, שמילא תפקיד זה ב-5 השנים האחרונות, מסיים את תפקידו.

במקומו התקבלו לעובדה הדס גולדברג ויהודית הרץ. תודה לשמיר על תרומתו הברוכה בשנות עבודתו בתנועה והצלחה בתפקידו החדש.

אנו מקדמים בברכה את יהודית והدس ומחלים להן עוזה פוריה ומהנה.

* בעקבות השינויים הפרטוניים ובהתחשבות מקום מגורים של רוב חברי המזירות, הוחלט להעביר את משרד התנועה מירושלים לאזור המרכז. הכתובת החדשה: רחוב חובבי ציון 46 (קניון לב העיר), פתח-תקווה, 49362. מספר הטלפון: 03-9348862, מספר הפקס: 03-9348863.

* כ-15 שנים החלפו מאז הקמת התנועה. המזירות רואה בכך פרק זמן מתאים לעירית "חישון נפש". לשם כך הוקם צוות חסיבה בהשתתפות חברי ותיקים וחדשים לדין מחודש במטרות התנועה לצורך יישוש תוכנית עבודה מוגנית לשנים הקרובות.

צוות החסיבה מקיים את דינו בהנחייתו המקצועית של חברנו מל בורנשטיין, מנכ"ל חברת B.I.S.

* לאחרונה החלה בתפקידו המועצה הציבורית החדשה לחינוך הממלכתי-דתי בראשותו של פרופ' דניאל שפרבר מאוניברסיטת בר-אילן, חתן פרס ישראל. חברתו אורנה כהן שמשמה כחברה במועצה היוזמת תמשיך בתפקידו גם במועצה הנוכחית.

* שבת העיון הבאה תתקיים בשבת פרשת "ואתחנן", בנושא "צינות במשבר?", בהשתתפות: הרבبني אלון, ד"ר יחיעם וייז'ן ופרופ' אביעזר רביצקי. פרטים נוספים בגוף הגלילון ובחזורים שנשלחו לחברים.

הכל
פסק
בעני
דוק
הסעד
משכ
דתית
בין
ההדי
מדינת
ובשול
גאולת
נקע
שסוד
תאווה
הנותר
המצא
מרכיב
לא
בקונפ
העולם
ברם,
בקבי
נעוצה
לפנינו
בעבר
הפטון
מסוי
ומנה
עתה.
עם כ
אלו
מנהי
של א
העל
הנתב
פוליכ

הלבנה מגויסת

פסקי ההלכה של רבני הציונות הדתית בענין המדינה עורדו סורה בציבור, ולאו דוקא בצבא המקבע להם פוליטית. הסורה האחזרונה מהחייב שוב את המידע משכבר הימים: שלטון חילוני וסמכות דתית מודדים להתגונש, ושדה המערכת בגיןם יהיה נטוש אף על עצם הלגיטימיות הדתית.

מדינת ישואל כמה כישות חילונית, ובשוליה תקופה למה שכונה 'דאשית צמיחת גאולתנו'. עיקר צביוна הדתי של המדינה נקבע דווקא על ידי עסקנים מפלגתיים, שבסיסו היה בפיישור ובמציאות 'חצית תאווה' בה ניתן לאחוה, למורות המכחית הנורטרת אצל הצד שנגד. אם כן, עצם המזאות גורמים דתיים-לאומיים בין מרכזי המשלה היוזה גורם ממתן וניטרל לא אחת את חומר הנפץ הטעמן בكونפליקטים הנובעים מהשוני בהשקפות העולם.

ברם, לצורך ניתוח התופעה אין להסתפק בקביעה שהחריפות הקונפליקט שלפניינו נעוצה מעבר מקואלית לאופוזיציה. לפניו תופעה החורגת בהרבה מכל שידענו בעבר. מעמדם וסמכותם של הרבניים הפכו למנהגים, בהא הידעיה, לחלקים מסוימים של הציבור הדתי-לאומי, ומהנחיות זו שונה מכל אלו שהכרנו עד עתה.

עם כל הכבד לגודלם הרובה של רבנים אלו בתורה, למעשה הולכת ותובעת מנהיגות זו זהות גמורה לתוקף ולסמכות של 'מוסצות גדולי התורה', המנהיגות את העולם החראי. כאן גם שם, הפרט הנבז, הנתבע לשובות בנושאים ריעוניים או פוליטיים, מבטל את דעתו מפני קבוצה

קטנה של מנהיגים דתיים. אמונה, ישנים חברים מן השורה, מאלו שלא התבקו בעפר וגליהם של אותם רבנים גדולים, או שעשו זאת בתקופה בה הערכה עיורית של גולי תורה לא הייתה נורמה מקובלת. אצל חברים אלו, אכן, יש איזו התקומות פנימית בכל הקשור לקבלת פסיקה בענין המדינה. עדין יוצאים גם חלק מחברי המפד"ל בהצהרה מרוגעה: "לנו אין מועצת גולי התורה...". אך הדברים מתנצלים אלה הם אינם יותר מຄול עונת חלואה כנגד תחילך היסטורי גורף ומתהeschל, שאנשים מן היישוב יתקשו לעמוד מולו ללא מטען ריעוני והם.

כאן, להוותנו, מזכרת במלוא חריפותה מקור חולשתה העיקרי של הציונות הדתית - העדר התמודדות ריעונית עם עולם הנסמך על תוקף הסמכות במקומות על בקרות ובחינות הדברים באופן אישי. מפלי ומצעיב עד כמה הסתפקה הציונות הדתית בעשייה ובבנייה הארץ, ולא חשה דיה לפתח משנה ריעונית מסודרת ושיטית, ועוד פחות מכך עסקה בהנחלת מורשתה לדורות הבאים.

אין לתמה, על כן, על תגובתם של רבים כי: "מדוונתלון על אותן רבנים, הלא הם פוסקים למי שפונים אליהם, ומה ההבדל בין פסיקה בעניין שבת וכשרות לעניini מדינה?". תגובה אופיינית נוספה, בהמשך לקו מחשבה זה, תהיה גם בנזionario להרגיע את המהומה שנוצרה: "אם אין דעתך נוחה מפסקיהם אותך רבנים, לך לך אצל רבנים אחרים, שפסקו בняיגוד לראשונים".

נזכיר בקצרה, כי הבסיס לתשובות אלו נובע מן העבודה, כי המסורת ההלכתית, רובה ככליה, התפתחה על רקע של העדר

השואלים בלבד. הלכות אלו שוללות מן המדינה את כוחה הربוני, ומקביעות את המכנה המשותף המינימלי שעוד נותר לנו, וsemblerdu - איש את רעהו חיים בלאו. לבנים תפקד חינוכי חשוב ממדרגה ראשונה, אותו אנו מזכירים יום יום בתפילה: "אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא, תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם...".

יש לציין, שמדוברו של הרב עובדיה יוסף, פטורה של ש"ס, שבואה באוטה תפיסה, על פייה פסקי הלכה יקימו או יפללו ממשלו. קביעות הפליטיות והמדינהות - כאשר הן נאמרות כפסק הלכה - הופכות את ההלכה והמסורת היהודית למונע במאקים פוליטיים וכוחניים, ובכך, לצערנו, מחזקות את התזה שהובעה לעיל.

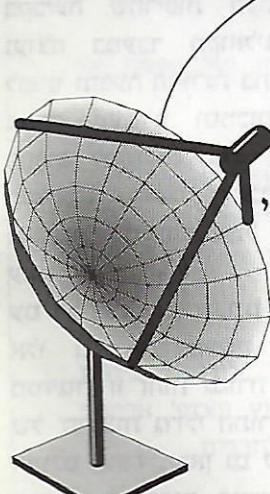
מארך רוט

עצמאות מדינית, והאחריות הכלכלת על עניין מדינה - חיים ומות, מלחמה ושלום. - היהה בידי נוכרים.

טענה זו מתבססת על החנחה השגורה, כי בהיות ההלכה חובת כל, אין נושא שאינו בר שיפוט ההלכה, והכל חייב להשתלשל מן ההלכה. אלא שכגד טענה זו קיימות גישות אחרות (ועיין להרחבת בחוברת 'אמונות חכמים', נאמני תורה ועובדת תשם"ב).

וכותנו של כל אזרח מדינה לתמוך בתכנית השלום או לשולול אותה. תנუת נאמני תורה ועובדת קבעה לה לא להתערב ביכולות הפליטי הניטש בימים אלה באינטנסיביות כה רבה, ואני מכיר אישית חבריי תנעה המפולגים בדעתיהם הפליטיות. אך מעבר לכל ויכוח, חשוב להתריע על הסכנה שברוב ההלכה והצבתה כקוטב המנוגד לחוק ולעקרונות הדמוקרטיים. את פסקי ההלכה מסווג זה יש לדוחות מהטעם שהם אינם נוגעים לציבור

הודעה לתקשורת, כ"ד ניסן תשנ"ד - 5.4.94

אנו מחזיקים את ידיה של מועצת הרבנות הראשית בהחלטתה מאמש, שמשמעותה היא השארת ההחלטה המדיניות בידיהם של המוסדות הדמוקרטיים של המדינה.

בהודעתה, תרמה מועצת הרבנות הראשית תרומה חשובה לאי העמתק הקרו והפרוד בעם - בין דתים וחילונים ובין הימין והשמאל - בימים קשים אלו.

מן
תzt
נו.
כח
ם
א,

ט

תורה עם דרך ארץ' בישיבה המודרנית

תיאוריה ומעשה בחינוך היישיבתי

מרדי ברילב

'הישיבות המודרניות', כמו ישיבות ההסדר והישיבות התיכוניות, הן המצאה חדשה של המאה האחידונה. עד כמה העיזו יוזמי הישיבות המודרניות להתנתק מטבורן של הישיבות המסורתיות? פרופ' מרדי ברילב, חוקר החינוך הדתי מאוניברסיטת בר-אילן, מנסה להשווות בין עקרונות 'תורה עם דרך ארץ' בגרמניה ובין תפיסת הישיבה המודרנית. אין עדין בסיס רعنוי מוצק ל'מהפיכה היישיבתית' של זמננו, ואנו קרובים לליתא יותר מאשר לפראנספורט.

ביקורתית ברוח השיטה המדעית-מחקרית, אין מקום ללימודים ישיבתיים של בנות, אין מקום להכשרה פרגמטית לקרהת תפקיד תעסוקתי (גם לתואר 'ב' לא השרו בדרך כלל בתוך הישיבה), ואין מקום להכשרה לקרהת תפקיד אורי או חברתי וכיו". כל לימודי הישיבה הם לכארה אנטיפרגמטיים בעיקורו, וככלית הלימודים בישיבה היא א-תכליתיתום: 'תורה לשם תורה' כמצווה דתית. כל נסיוון להציג באופן מעשי מסגרת קונספטואלית זו זכה לא פעם להתנגדות

הישיבה, כמו שד חינוכי, מלאה את החברה היהודית תקופה ארוכה מאוד¹. לאחר הריסטם של מרכזי התורה הישיבתיים באירופה במהלך העולם השני שוקמו מחדש המוסדות הישיבתיים, ולאחרונה אנו מוצאים במדינת ישראל יותר מוסדות ויוטר תלמידים מאשר היו אולי אי פעם בהסתוריה של החינוך הישיבתי².

בישיבות המסורתיות, לימוד התורה עומד ועומד במרכזו כמוקד לגיטימי בלבד או כמעט בלבד. ביטוי פילוסופי לתפיסה האידיאולוגית של הישיבה המסורתית בעידן המודרני משתקף בתפיסה של הישיבות הליטאיות³, כפי שנוטה בישיבות ולוזין על ידי ר' חיימן: 'תורה לשם'. פרופ' גורמן לם (Nassia Yeshiva Yonibersitiy Ben-Yo'rot) התייחס לקונספסציה זו בהרחבה בספרו הנזכר בשם זה⁴. על פי תפיסתו זו אין מקום בישיבה ללימודים חול, אין מקום בישיבה (אך בלימודי הקודש) לגישה

*amar zo matbass be'ikru ul hrdzati b'kness kralibek' ha'sani b'mborag, shatketim bo'el 1993 ciyoma meshutpat shel mcon yosef kralibek ba'oniversitet bar ilan wa'oniversitetim b'mborag. nosha ha'kness ha'ya 'turbot v'hinukh yehudim achri 1918 bagermania' v'holokadsh lozchor shel rab d'r yosef kralibek cpedagog.

הרב
במוח
התוור
נירטני
הרב
ובלען
שאי
תחוון
פיסי
לימה
מדעי
את
באוני
הרב
פילוס
למוש
הכול
וחבר
למען
تفس
ארץ'
אינסנ
ולביס
ברם,
ב'אטנו
לימוד
כמשנין
הלאומי
לבין ו
חינוך
מן הה
הציגתי
ההיבס
רוב ה
עסקו
קונספ
יסודם
לא
הלאומי

תקופה קצרה בישיבה המסורתית (שנה-שנתים) ללימודיו התורה בלבד, ואחריו כן חזרו לתקופת לימודים ארוכה יותר באוניברסיטה הגרמנית, כולל לימודים לתארים متקדמיים.

'הישיבה המודרנית', כ謂 שיפוט ישיבתי חדש, נפתחה בישראל ובגולה רק במאה העשרים, ובעירker משנות ה-40 ואילך. לישיבה המודרנית ביטויים מודרניים שונים, אם ברמת הגיל העל-יסודית (ישיבה תיכונית/מקצועית/חקלאית) וגם ברמת הגיל העל-תיכונית (ישיבה אוניברסיטה, ישיבת הסדר, המכון הגבוה לתורה באוניברסיטה בר-אילן, ישיבת הקבוץ הדתי, ישיבת השילוב, מכינה טרום צבאית).

מאז שנות ה-60 נפתחו גם מוסדות מודרניים לחינוך הבנות, המקבים לישיבה, ברם, בשלב זה מקפידים בדרך כלל שלאLK קרווא להם במונח 'ישיבה' (כגון האולפנה לבנות, המדרשה, המכלה). 'הישיבה לבנות תשובה' היא כదומני מקרה די חריג).

שאלתי היא, האם ניתן להצביע על המוסדות הישיבתיים המודרניים בישראל כביטויי קונספטוואלי ומעשי של תנועה 'תורה עם דרך ארץ' בגרמניה? לטעוד' א' בגרמניה היו לפחות שני עקרונות מרכזיים:

א. לגיטימציה מלכתחילה (אם פילוסופית-יעיונית, ואם פרגמטית) למפגש קוריקולרי בין לימוד התורה לבין לימודים כלליים.
ב. מתן מעמד וחשיבות לחינוך יהודי-דתי של הבנות?

אמנם, היה הבדל בין הגישות השונות של מייסדי טועוד' א', ובעירker בין גישתו של הרב שמושון רפאן הירש לבין גישתו של

מייליטאנטיות של האליטה הרבנית והישיבתית של החברה היהודית המסורתית, גם כשהונסינוות לא התקיחסו או לא הגיעו במסודות הישיבתיים המסורתניים. נסינו של הרב הילדהיימר, למשל, להקם באיזנשטאדט בהונגריה, ב-1851, את הישיבה התיכונית הראשונה בעולם זכה להתנגדות, עד שנאלץ לעזוב ולסגור את הישיבה.⁵

drob המוסדות של 'הישיבה המודרנית' לא עסקו כלל טרם ייסודם בגיבוש מבנה קונספטוואלי. קבוצת ההתייחסות' הסמוייה של כולם - בהיבט הקונספטוואלי - הייתה בדרכם כלל הישיבה הליטאית.

תנוועת 'תורה עם דרך ארץ' (מכאן ואילך 'טועוד' א') בגרמניה התמקדה כדיועם בשלשה נושאים: התחום החינוכי כאידאל וכמעשה; התחום הארגוני של פרישה מן הקהילה היהודית הכללית; והתחום התיולוגי, של הגשמת הייעוד של עם ישראל במסגרת הקהילתית בכל מקום בגולה.⁶

בתחומי החינוכי, עסקה טועוד' א' בגרמניה בעיקר בהקמת מבנה חינוכי של חינוך יסודי ועל-יסודי או בהכשרת מורים. שעשות שנים לא היה בגרמניה אף מוסד ישיבתי, אף לא ישיבה 'מסורתית', עד 1890, לכשנפתחה בפרנקפורט הישיבה בראשות הרב שלמה זלמן ברויאר, וגם היא הייתה מסורתית ביסודה.

בנים למשפחות יהודיות בגרמניה, שהתחנכו בחינוך היסודי והתיicon של טועוד' א', העדיפו בדרך כלל לנטוע לתקופה מסוימת ללימוד תורה בישיבות מסורותיות, ובמיוחד בישיבות ליטאיות מסוימות, אך זה נעשה באופן מוגדר:

החדשניות; לא בנו באופן שיטתי תכניות לימודים וספרי לימוד חדשים; לא ארגנו הכשרה יי'חוּדית ושיטות של הסגל החינוכי ולא הנחילו לבוגריהם השקפת עולם אינטגרטיבית.

חברתנו חיזبت לפתח 'אני מאמין' דינוכי, שהוא אוטנטי ומוקורי לחזוטין, שאינו 'מגungan' או 'פוזל' אל מבנים דינוכיים ואל שיטות דינוכיות שמקומן מעבר לגדר שלאן.

גם לכשוחותקפו על עצם זכותם המוסדיות להתקנות ולהשתמש במושג המסורתית 'ישיבה', נמנעו הם בדרך כלל מלחתמוד עם טענות המתקיפים. הם אף התעלמו מניסיונות ישירים של דה-לגייטימציה מצד גורמים שערכו אבחנה בין היישובות המסורתיות והחדשנות, כאשר לראשונות קראו 'ישיבות קדשות' ולאחרונות קראו סתם 'ישיבות', או אף ללא שם זה (כמו 'הסדר' ולא 'ישיבת הסדר').

גם במרקם הנדרים, בהם התיחסו לממד הקונספטוואלי של מפעלים החינוכי, אנו מוצאים אותם מצטיינים מגורמים מזרחי-אירופיים עמדוות והיגדים שאינם מבטאים קונספצייה חינוכית שלמה. באוטן הזדמנויות מעטות שהם התיחסו למפעל החינוכי של תועdz"א בגרמניה, היה זה במקורה הטוב כל 'הוראת שעיה' ב מבחבי המזוקה הרוחנית של יהדות גרמניה, ובמקורה הגרווען כל 'נסינוות כושלים'.

לרוב המיסדים והמנחים של היישוב החדשנות בישראל לא הייתה זיקה נפשית חיובית למפעל תועdz"א בגרמניה, או לגלוול המאוחר אמריקה, חלקם היו אדישים ולחיקם אף הייתה עימה עיונית.

לחלק מן המהנכים הייתה עמדה אדישה גם כלפי מוסדים ותפקידם, והם דאו בו מקום

הרבי עזראיל הילדה'ימר. הרבי הירש תמן בזיגגה מלאה ואינטגרטיבית של לימודי התורה ולימודים כלליים, עד שייהיו בלתי ניתנים להפרדה, כגון 'תרוכות כימית'.

הרבי הילדה'ימר ראה בלמידה תורה ובלימודים הכלליים שתי קטגוריות שונות, שאי אפשר לאחדן, אלא יש לצרפן בשני תחומיים מקבילים וחוניים, כגון 'תערובת פיסיקאלית' (שם). לפיכך למדו תלמידיו את לימודי היהדות (אםنم בשיטה מדעית-מחקרית) בבית המדרש לרבניים, ואת הלימודים הכלליים בנפרד,

באוניברסיטה הגרמנית, והפכו לרבד"ר.

הרבי הירש ביסס את תועdz"א על תפיסה פילוסופית-דתית-הומניסטית. הוא העניק למושג 'דרך ארץ' משמעות עיונית רחבה, הכוללת הכרה האדם לפעולות אזרחית וחברתית, והכרה מדעית לשם מלחמה ולמען התרבות היהודית המקורית. לעומתו, תפס הרבי הילדה'ימר את המושג 'דרך ארץ' כבעל משמעות פרגמטית-אינטלקטואלית, ללא נסיוון לפיתוח ולביסוס השקפת עולם אינטגרטיבית.

ברם, שניהם התנגדו להסתగות היהדות ב'אימטו רוחני', ושניהם הסכימו לדירוג לימודי התורה כראשי, ולהלמודים הכלליים כמשניים. לפיכך תמכו שניהם, הן בעיקרון הלגייטימציה של מפגש בין לימודי התורה לבין הלימודים הכלליים, והן בעיקורו מתן חינוך יהודו-דתי לבנות, במקביל לבנים.

מן ההיבט המעשי, התשובה לשאלת הצגתי פשוטה יחסית; ברם נתחיל מן ההיבט הקונספטוואלי, הביעייתי יותר.

רוב המוסדות של 'הישיבה המודרנית' לא עסקו כלל טרם 'יסודם בגיבוש מבנה קונספטוואלי'. גם שנים רבות לאחר 'יסודם', לא עסקו בהגדרת מטרות ויעדים; לא עסקו בביסוס פילוסופי של הלגייטימציה לנסיונות השינוי ולغيושותיהם

במוסד
אמנים,
בתהום
תועד"^א
בහסתו
בישיבו
היעדן
למקציו
מהאור
תועד"^ב
ומנהג
טוטאל
התנע
בפרט^ג
כמו כן
נפרצו
והן ב
הקדוש
צמודי
הlimma
הלייטה
עשרה
את ו
בחינה
בעשוי
והמחוי
ושל
شمיש
הם כ
ביותר
וגיבוי
קיים
להתמן
קונסְטָן
כען
הchein

הדרית של החברה הישראלית. מבחינה זו משתקפת במציאות 'שית' פרנקפורט' הרבה יותר מהשפעה של השיטה הליטאית', ויעדו על כך גם מחקרי הבוגרים שהועברו בזמןו על ידי כותב שורות אלה^ט וכן מחקר מקריף שהסתיים לאחרונה.^{טט}

ב. בישיבות המסורתיות נעשה כל שימוש לחינוך הגברים-התלמידים לשמרות החקלאות התפקידים המסורתית בחיה המשפחה בין גברים ונשים. מאידך, בישיבות המודרניות כמעט ולא מתייחסים לאספקט זה של חלוקת תפקידים, ובזאת 'מרכזים' את האפשרות של גברים דתיים לחיות באופן יותר שוויוני ליד נשותיהם העשויות קריירה נפרדת.

כמו כן יש להזכיר, כי הקמת היישובות המודרניות תרמה לזרוח הקומות של מוסדות סמי-ישיבתיים גם לבנות. יחס שוויוני זה להשכלה נשים ולקריירה תעסוקתית דומה לעקרון השני של תועד"^א בגרמניה.

ג. בישיבות המסורתיות נעשה כל שימוש למנוע את השתלבות התלמידים כשרות צבאי רגיל, הן בגל החשש לציבורות דפוסי החיים הדתיים והן בגל היחס הבלטי-מזרחה עם הערכיהם הלאומיים של המדינה הציונית^{טט}. ברוב היישובות החדשנות, הבוגרים או התלמידים משתמשים בצה"ל, וממלאים את תפקיד 'האזור' במדינתה, ברוח ההשकפות האזרחיות של תנועת תועד"^א. בעשור האחרון, אגב, השתלבות הבוגרים בצה"ל מגיעה להיקפים ולaicיות שטרם נודעו כמותן.

ד. בישיבות המודרניות מבלייטים מאוד את החשיבות של פעילויות חברתיות וחינוכיות שمحוץ לתכנית הלמודים. במוסדות אלו בולט משקלן של מסיבות, טקסיים, פעילות בתנועות נוער דתיות, וכו"ב. ההדגש החברתי הוא בדומה למקביל בשיעתו

של פרנסיה בלבד. חסם אל תלמידיהם היה אף הוא מאוד אינסטיטומנטלי, והם לא הזדהו עם שאיפותיהם של התלמידים, לא בתחום העקרונות החינוכיים של 'תורה עם דרך ארץ', ולא בתחום הלאומי ציוני.

'קובצת התהיהשות' הסمية של כולם - בהיבט הקונספטוואלי - הייתה בדרך כלל היישבה הליטאית. להרבה מדור המייסדים של היישובות החדשנות לא הייתה ידיעה אמיתי אודות משמעותה היסטורית והפילוסופית של תועד"^א, והם נשענו על דעות קודמות שליליות. לוובם לא הייתה הזדמנות להיכרות אישית עם מוסדות ואישים מן הסוג זהה, אם בגל רקע ההשכלתי המסורי או אם בגל ארצות מוצאים (מורח אירופה).

כל הנזכר לעיל הינו הוכחה, שבתו המוסדות ובקרב מנהלים לא הייתה גישה רעיונית חינוכית, ובודאי לא גישה המבשתת הזדהות קונספטוואלית עם עקרונות תועד"^א.

מאידך, בהיבט המעשי, אנו יכולים להצביע בכמה מובנים על דמיון בין היישובות החדשנות ל鼓舞"^א, ולראות ביישובות החדשנות מעין ביתוי מעשי של תועד"^א בגרמניה. אמנם, הדמיון אינו מושלם, ובאופן שלב לא היה חיקוי מודע של מודל תועד"^א המעשי, ואך על פי כן ניתן להצביע על הזיקות הבאות:

א. בישיבות המסורתיות במדינת ישראל (בניגוד למשל למוסדות ישיבתיים מסורתיים רבים באורה"ב) אסור לחינוכים או לבוגרים ללמידה אוניברסיטאות. יתרה מזאת, לרוב חניכי היישובות המסורתיות אף אין תעוזת בגורות, מלאה או חלקית. מאידך, ביישובות החדשנות כמעט כל הבוגרים לומדים לקרה תעוזת בגורות, ורובם המכريع ממשיק ללמידה אוניברסיטאות ומשתלב באוניברסיטה אינטיליגנציה

במוסדות תועד"א בגרמניה.

אמנם, אין להתעלם גם מהבדלים אחידים בתחום המعاش, כמו ההתקנות של תועד"א במקצועות ההומניטריים, במיוחד בהסורת וספרות, לעומת הזרחות בשינה בתוכנית (אמנם גם בהשפעת העידן המודרני הנוכחי המעניק בולטות למקצועות הריאליים). אין גם להתעלם מהאורינטציה הלא-ציונית בשיטה של תועד"א כלפי ערכי התנועה הציונית וממנה, לעומת הזרחות המכatta טוטאלית של היישובים המודרניים עם התנועה הציונית בכלל ועם הציונות הדתית בפרט.¹³

כמו כן, לא נכל להתעלם מכך שבתועד"א נפרצו דרכים חדשות הן במישור התכני והן במישור המתודי של הוראת לימודיו הקדושים, בעוד שבסביבות המודרניות עדין צמודים במידה רבה לתכנים ולשיטות הלימוד המקובלות במסורת הישיבות הליטאיות.

* * *

עשרות שנים הקודימו בישיבות המודרניות את המישור המعاش למישור הריעוני, בבחינת 'עשה ונשמע'.

בעשור האחרון התחלו להבין את הנזקים והמחקרים, במובנים של דה-גליטימציה ושל אמביילנטיות. לאחרונה יש הבנה שימושי מעשי בחינוך, ללא מישור ריעוני המש כמו גוף ללא נשמה, שהבסיס המعاش ביותר בתחום החינוך הוא דוקא תכנון טוב וגיבוש תאורטי מוצק.

כיום מתחלים נסיניות ראשוניות להתרומות ריעונית, שתגשר יחד מימד קונספטואלי ומימד מעשי-מציאותי, ותציג כעין 'תרגום' ישראלי לריעונות ולעשיה החינוכיים של תנועת תועד"א. השתלבותם

מראה מקום והערות

1. ראה:

Bar-Lev, M. (1979), Das Tora-Studium in Judischen Gesellschaft - Der "Cheder" und die "Jeschiwa" in der Diaspora und in Israel, in: Goldschmidt D. & Roeder P.M. (Eds.), Alternative Schulen?, Stuttgart, pp. 489-509.

2. ראה:

Bar-Lev, M. (1982), Jeschivot - Traditionelle und Modern Formen, in: Ackerman W. et. al. (eds.), Erziehung in Israel (band 1), Stuttgart, pp. 507-547.

- במשנתו של רבי שמשון רפאל הירש, המעיין (1), עמ' 1-16. וראה ניסוח זה בעמ' 15.
9. בר-לב מ. (תשמ"ז), הישיבה התיכונית ושיטת תורה עם דרך ארץ, בתק: מ. ברויאר (עורק), רמת גן, עמ' 237-253.
10. בר-לב מ. (תשל"ז), בוגרי היישיבות התיכוניות בארץ-ישראל - בין מסורת וחידוש (עבותה ד"ז), רמת גן.
11. לסלוי א. ובר-לב מ. (תשנ"ד), עלםם הדתי של בוגרי החינוך הממלכתי-דתי (דו"ח מחקר), רמת גן, אוניברסיטת בר-אילן - המכון הסוציאולוגי לחקר הקהילות.
12. כהן י. (תשנ"ג), גישת ההלכה - על שחרור תלמידי ישיבות מצה"ל, ירושלים.
13. ראה: בר-לב (1991), העירה 2.

Bar-Lev, M. (1991), Traditional and Innovation in Jewish Religious Education in Israel, in: Sobel Z. Beit-Hallahmi B. (eds.), Tradition, Innovation, Conflict: Jewishness and Judaism in Contemporary Israel, Albany, pp. 101-131.

3. שטמפר ש. (1981), שלוש יישובות ליטאיות במאה ה-19 (עבדות ד"ר), ירושלים.

4. למ. נ. (תשכ"ב), תורה לשם, ירושלים.

5. פוקס א. (תשכ"ט), יישובות הונגריה בגודלן ובחורבנן, ירושלים. עמ' 563-567.

6. כנור י. (תשנ"ז), תורה עם דרך ארץ - רעיון ושברו, גלילון (ניסן), עמ' 22-23.

7. ראה:

Brever, M. (1986), Jüdische Orthodoxie im Deutschen Reich 1871-1918, Frankfurt am Main.

8. ברויאר מ. (תשכ"ט), שיטת תורה עם דרך ארץ

האוניברסיטה העברית, ירושלים

הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס

ספרים במדעי היהדות שודאו אווד לאחורונה

בין אשכנז לספרד - לתולדותיו של הסיפור היהודי בימי הביניים מאות שרה צפתמן. המקרא בין טעמים לפרשנות - בחינה לשונית וענינית של זיקות ומחולקות בין פרשנות הטיענים לפרשנות המסורתית מאות שרה קוגוט.

המקרא בראוי מפרשיו - ספר זיכרון לשורה קמן בעריכת שרה יפה. השיר דבר על אופניו - מחקרים ומסות בשירה העברית של ימי הביניים מאות דן FAGIS, בעריכת עוזרא פליישר.

כוכב מיעקב - חייו ויצירתו של פראנץ רוזנבויג מאט אפרים מאיר. מחקרים תלמוד - קובץ מחקרים בתלמוד ובתחומים גובלים (כרך ב'), מוקדש לזכרו של פרופ' אליעזר שם-נון רוזנטל, בעריכת משה בר-אשר ודוד רוזנטל. מנחה לשירה - מחקרים בפילוסופיה יהודית ובקבלה מוגשים לפרופסור שרה א' הילנסקי, בעריכת משה אידל, דבורה דימנט ושלומון רוזנברג. מיתוס ומטאפורה - הפרשנות הפילוסופית של ר' אברהם כהן הירידה לקבלת הארי מאט נסים יושע.

מקורות ומסורת - ביאורים בתלמוד: בבא קמא מאט דוד הלבני. סוגיות בתחום המקרא מאט שמואל פסברג. שלמה לוי שטיינהיים - עיונים במשנתו מאט אהרן שאר-ישוב.

ת"ד 7695, ירושלים 91076 • טל' 02-586659 • פקסימיליה 02-633370

שכלתנות ומסורת

Յואל ירדן

במאמר ב'גלאון' הקודם (ניסן תשנ"ד), הציעה ד"ר חנה כשר לאמץ את דרכו העקרוני של הרמב"ם בהתמודדות עם פשטי מקרים שאין לנו מוסריים. ככלפי גישה זו מציב יואל ירדן מספר סימני שאלה. האם התוחשות המוסריות שלנו קודמות לפירוש המוסרת היהודית?

מלכוטי אחר, שאפשר ליודים לעמוד על נפשם ולפעול כנגד אלה שהתקוינו להרגם. מן הכתוב אפשר להבין שהיהודים נמנעו מלממש את ההיתר המלכוטי להרוג גם טף ונשים. אין הכרח לקבל את הגירסה המקובלת בהציגות פורים, כיילו היה ויוזטאILD קطن וטיפש. אפשר לסביר שויוזטה ואחיו היו מבוגרים, ממנהגי התנוועה האנטי-יהודית, וככלאה הם חוסלו על ידי היהודים.

המאמר מצין בקיצור את החשש מפני הקבלה השכיחה בין עמלק, שיש להרוג את צאצאיו, לבין שאר אויבי ישראל לדורותיהם. אולם מקור הקבלה הוא יכול להיות רק בדברי מדרש אגדה, שמטרתם לצין את מעמדם המוסרי של השילוי של העמים האלה, ואין בהם משום הנחיה מעשית כלשהי. ברור - הן מבחינת פשטוטו של מקרה והן מבחינת ההלכה - שמעמדו של עמלק ההיסטורי הוא יהודי, והוא של עצמו אינו יכול לשמש תקדים לימיינו. כמו כן מזכיר המאמר לרעה בחמש מילims את "התיאורים המקראים של מלחמות ישראל", אך אין הוא מגלח אילו תיאורי מלחמות נגועים בפגמים האלה. חסר איפוא במאמר ביסוס מספיק לטענה, שיש במקרא

במאמרה "הכהנים ופשטו של מקרא" טוענת ד"ר חנה כשר, שהכהנים מיטים ודומיהם מבטסים על פרשיות מקריאות מסוימות המלצות המעודדות יהודים לפוגע בחמי ערבים. ד"ר כשר סבורה שאנמנם יש פרשיות מקריאות המונוגדות להשקבותינו המוסריות אודות היחס לח' נקרים. היא מציעה להוציא פרשיות אלה מפשוטן, ולהתאים את פירושן אל השקבותינו, גם אם הפירוש החדש יהיה מנוגד למסורת. לדעתה, זו הייתה דרכו של הרמב"ם בהתמודדותו עם בעית גשומות האל ועם בעית הקרבנות. אני מסכים באופן כללי לבעיתיות המוצגת במאמר ולכיוון שהשלטני הומיניסטי שלו, אך יש לי השגות רבות על תוכנו.

מכת החרב וההרג והאבדן, שעשו היהודים בשונאייהם במלכת אחושרוש, מוצגת במאמר כדוגמה מובהקת לקלות הבלתי נסבלת של התיאחות יהודים לח' נקרים. לי נראה שאין זו דוגמה נאותה, שהרי מლכתהילה היה הצד היהודי מעוניין רק "להшиб את הספרים" שציוו לאבד את היהודים". אולם לפי הפורמליסטיקה הפרטנית היה הכו המלכוטי זהה בסיטוטים של 'אין להשיב', והפתרון היחיד היה בצו

הקדמת לתורה (ענין שהוסבר בהרחבה באוטו גליון, במאמרו של ד"ר אבי שגיא). כדי להלץ אותנו מן המבוכה מציע המאמר ללימוד מהרמב"ם לעשות מהפכה פרשנית, המשנה את משמעות הכתוב בהתאם להשקפותינו. האלגוריצמי שנוהג הרמב"ם בביטויים מקראים המגשימים את דמות האל, נראה לד"ר כשר בשיטתה מקורית ונועזת, הרואה לחיקוי.

מן המאמר אפשר להבין כיילו עד הרמב"ם נתה המסורת היהודית באופן ברור לגיטמות רעיונית של האל. זהה השקפה קיצונית ובלתי מוסכמת (ראה, למשל, אנציקלופדיה עברית, כרך יג עמ' 423-427).

אני מסכים גם לטענה כי "פתרונו של הרמב"ם התבטא ביחסו על מעמדם המקודש של פשטי המקראות". נראה לי שהוא סביר, שהഫשתה המונחים הגופניים שבפסוקים כמו "ויהי עיר בכור יהודה רע בעני ה'" (בראשית לח ז), או "הנה יד ה' הווה במקן" (שמות ט ג) - היא היא פשטוטו של מקרא.

לכן גם לא נראה שהרמב"ם סבר כי "המקרא כולל ביטויים התואמים את ההשקפה הפרימיטיבית של הציבור הרחב". נראה לי שהוא סביר, שהמקרא כולל דימויים והמחשות, אשר עלולים בטיעות להתרשם כיילו הם תואמים את ההשקפה הפרימיטיבית של הציבור הרחב.

לגופו של ענין, הרעיון לעורך אנלוגיה בין הפשתת דמות האל לבין פרשנות מלחמות השמזהה - גם הוא אינו נראה לי. טבעה של התיחסות האנושית לדמות האל, שהיא נקלעת בין צרכי הפיטה ווחmachת. לעומת זאת, ציווים בענינים מוחשיים ותאוריין, עוסקים בענינים מוחשיים ביחסו, וכך כל נסיוון להוציאו כוונתו לא מושג. סתירה זו היא מבחינתנו קושי גדול. מפשוטם הוא פגיעה בשכל הישר. בשם

פרשיות המעודדות יהודים לפוגע בחיה ערבים בוגוד להשקפותינו המוסריות. את החסר הזה צריך להשלים, למשל, על ידי התזכורות דלהלן:

במקומות שיש ישראל תקיפה, יש לפי המקרא והמסורת שתי קטגוריות עיקריות ליחס אל העמים האחרים:

א. עמי כנען ("שבעת עמים") ועמלק: יש להشمיד את כל הנפש (דברים כ ט-ח, כה י-ט; רמב"ם ספר המצוות, מצוות עשה קפז-קפח).

ב. שאר האומות: אין לפוגע בהם מבלתי להצע שלוום-כנעה, אשר בו "יהיו לך למס ועבדך", אך אם יטרבו וינצחו - ראוי להרוג בהם את כל הגברים (דברים כ יטו; רמב"ם שם קצ).

ציווים למלחמות השמדה ותאוריין, עוסקים בענינים מוחשיים ביחסו, וכן כל נסיוון להוציאו מפשוטם הוא פגיעה בשכל הישר. בשם הרצינגליזם אנו מנגנים, איפוא, לדרשותך.

בפועל יש במקרא עדויות לא מעטות על הrigat האוכלוסיות שלמות של נוכרים: מלכיות סייחון וועוג, עמי כנען ועמלק (דברים ב לג-לד, ג ג-ז; יהושע י מ, יא יד ועוד; שמואל א טו, ג ז-ח). יש מקרים אחרים של הrigat חלק גדול מן האוכלוסייה הנוכרית, כגון המדיניות והמוסאים (במקרה לא י-ח; שמואל ב ח ב). כל העליות האלה נעשו בהנהגת הדגולים שבמנהיגי ישראל - משה, יהושע, שמואל, שאול ודוד - וכמעט כולן נעשו כמיושש של דבר ה'. מתרבר איפוא, שאמנם יש פרשיות מקראיות המתיחסות לחיה נקרים באופן שאינו תואם את השקפותינו המוסריות. סתירה זו היא מבחינתנו קושי גדול. לדעתנו המוסר הוא בגדר דרך ארץ

לזכור, שפטוון זה, כשהוא לעצמו, שלול למשה מהמקרא ומהמסורת את סמכותם, והופך אותם לארכיוון ספרותי של דוגמאות ודיםויים בלבד. הוא יכול, למשל, לקעקע את קדושתם של חלק ניכר מスピורי האבות, שאף בהם יש מי שמצוין רוח. על יסוד השקפות סירוכות מוסריות לרוב. על הרוחות אצלנו יכול פתרון זה גם לערער את תוקפן של הלחכות רבות, במיוון בתחום האישות, כגון: מזור, כהן וגורשה, נשים נוכריות, אישות לפני קידושים ועוד ועוד. על יסוד השקפות, שאולי תהינה רוחות אצלנו בעוד עשור או שניים, הוא עלול לערער את תוקפם של ערכיהם דתיים אחרים, הנראים בעינינו היום כיסודות ביותר. הנה, למשל, יair צבן מוקיע את התפיסה המוסרית הבסיסית של בחירת ישראל מן העמים, ומטיח בה שהיא אבן פינה לאזענות יהודית (יאיר צבן, "הזהות היהודית החילונית ותכנית", בקובץ "כח ראה וחישב", ספרית פועלים תשמ"ז). עם התפשטוונו והתעצומו של עקרון השוויון בין בני האדם עלול, אם כן, פתרונה של ד"ר כשר לגורם גם לנו לדוחות את האמונה בבחירה ישראל.

מה נשאר איפוא מן המוחלטות של דבר ה? איזו ממשות נשארת לתורה כהוראה ולמצוות מצוית? מהי הצדקה לקידש את המקרא (בשלמותו) בספר יסוד להזדהות ולהנוך לילדים ולמבוגרים? על כל אלו אין באמר כל תשובה.

הרעيون לברור ערכים מן המקרא והמסורת, כשהוא לעצמו, הוא כלל וערטילאי מדי מכדי לספק לנו בסיס רעיון נאות.

הרעيون לברור ערכים מן המקרא והמסורת, כשהוא לעצמו, הוא כלל וערטילאי מדי

הרציונליזם אנו מגיעים, איפוא, לדרשנות. ולענין הטיעון מן הקורבנות: הרמב"ם אמרנו נימק את מצוות הקורבנות ביחס לתפיסה דתית מיוונת, אך אין בכך סיווע לעניינו. שחררי, כפי שצוין במאמר, מצויה זו 'נוהגת לדורות', והשאיפה למימושה ממלאת את סידור התפילה שלנו. האם זהו היחס המוצע, למשל, גם אל מצוות 'מלחמת שאר האומות' שתוארה לעיל? לשיכום, אצל הרמב"ם אי אפשר למצוא תקדים של ממש. בכל זאת, בהשדרת הנזירות של פרשנות הרמב"ם, מציעה גב' כשר פתרון גורף: "לדוחות באופן גלי וחד משמעי את מה שגורם לנו להיות בכאב לב ובמבלגה גדולה; לחזר ולברור ולאמצ הקשרים מקראיים ומדרשאים התואמים את גישתנו המוסרית".

פתרון זה שלול למשה מהמקרא ומהמסורת את סמכותם, והופך אותם לארכיוון ספרותי של דוגמאות ודיםויים בלבד.

בפועל מישם פתרון זה אצלנו זה מכבר בתחוםים רבים. דוגמה טובה לכך היא מעמד האשפה. מקורות רבים מן המקרא ומן המסורת אינם עלולים בקנה אחד עם המגמה הרוחות הימים לשינוי מעמד האשפה. בספר בראשית מופעים הביטויים "עזר כנגדו", "זהוא ימשל בך". המקרא גם מאפשר פוליגמיה ופיליגשות בעלי הסטייגות עקרונית. גם המסורת התלמודית-רבנית הצופה גילויים הקבועים את מישניות מעמד האשפה. בכל זאת דוחים אצלנו את הנורמות החד-משמעות העולות מתקדים אלו.

ד"ר כשר מנשחת איפוא בסיס רעיון להתייחסות הנוהגה כבר בפועל, ומצעיה להשתמש בה באופן מكيف. אולם יש

הדרישה לאמיתיות מחייבת حق מן השכלנות והומניזם והן מן האמונה כי "ה' אלקים אמרת".

לסיום, כדי לציין כי נקודת המוצא של ד"ר כשר נגעת בכוח הפליטי הפנימי החrif על המותר והאסור במאבק הלאומי נגד העربים. צורת הצגת הדברים במאמר ניתנת להבנה כנקודת עמדה בזיהוי הפליטי, ויש בה כדי להזמין תשובות במישור זה. אין קל מللוש הציה אל דינם כאלה, אולם זו עוללה גם להיות הדרך לקשר פנימי ולזינחת יעדית התנוועה.

מכדי לספק לנו בסיס ריעוני לכך. הנה אותו יאיר צבן קרא גם הוא, בשם היהדות החילונית ולמענה, לעסוק בברירה מתוך המכשול העצום של היצירה היהודית לדורותיה ("יהודوت", אם אתם רוצחים דוקא בamilah zo, "הארץ", 29.9.93). ובודאי, אין היהדות שלנו כיהדות שלו.

הנושא הנדון במאמר הוא בעצם חלק מעיה יסודית וככלית יותר: כיצד לבנות השקפה אמיתית, שהיא מצד אחד שכלנית והומניסטית, ומצד שני גם אמונה לעיקרי המסורת הדתית היהודית.

ישיבת הקיבוץ הדתי - עין-צורים ד.ג. שדה נת 79412 טלפונים: 08-588450, 08-596915

תכנית הלימודים תשנ"ה

א. אלול תשנ"ד

הלימודים יחול בעיה ביום א' דרכ' אלול וימשכו עד יום כפור תשנ"ה.
תכנית הלימודים:

גמרה: מכללת קידושין

תורה: בדבר

נ"ך: תחילים

מחשבת ישראל

הלכה

ב. זמן חורף תשנ"ה

הלימודים יחול ביום א' דרכ' החשוון תשנ"ה וימשכו עד ר'ח נין תשנ"ה.
תכנית הלימודים:

גמרה: מכללת קידושין

תורה: בדבר

מחשבת ישראל

הלכה

מכאות לתלמידים ומדרשי הלכה ואגדה

המעוניינים יפנו למזכירות הישיבה.

פשט והפשטה - תגובה לTAGOVA

מוסריים שעולמים לבוא בעקבות קידוש
אפרורי של כל מעשיהם.

2. אני בהחלט מסכימה עם קביעתו של
הכותב כי 'ברור - הן מבחינת ההלכה - שמעמדו של
מקרא, והן מבחינת ההיסטוריה' הוא ייחודי, והוא
עמלק ההיסטורי הוא ייחודי, והוא
שלעצמם אינם יכולים לשמש תקדים לימיינו'.
אולם, הר' סולובייצ'יק זצ"ל במאמרו
'קול דודי דופק', ('בסוד היחיד והיחד',
ירושלים תשל"ז, עמ' 391-393) מחייב הלכה
זאת על שנייה ישראל לדורותיהם תוך
פרשנות של דברי הרמב"ם (ראה שם הערכה
(23).פרשנות זאת איננה توאמת את
תפישת הרמב"ם לגבי התיחסות המצווה
לעמלק ההיסטורי (ראה מו"ג גב), אך היו
כבר שניתלו בדבריו ומצאו היתר לעצם
לפעולות של השמדה טוטאלית.

3. הכותב טוען: 'מן המאמר אפשר להבין
כאיilo עד הרמב"ם נטויה המסורת היהודית
באופן ברור לגשות רעיונית של האל.
זהו השקפה קיצונית ובلتיה מוסכמת'.

בדברי לא התיחסתי למסורת ההגות
היהודית (כגון: רס"ג, רבנו בחיי, ראב"ע)
אשר בודאי לא צידדה בהגשה, אלא
לריבוי המקראות ומארמי חז"ל התומכים
בזה. ועל כן, ראה השגתו הידועה של
הראב"ד להלכות תשובה גז, והמשתמע
מדברי הרמב"ם עצמו מו"ג א:לו (סוף
הפרק), בכה, וכן באגרת תחיתת המתים
(מהדורות Kapoor, עמ' עז). וכן ראה דבריו
של פרופ' ורבלובסקי בערך 'הגשמה' אליו
מפנה מר ירדן (א"ע, יג, עמ' 427). שם
נאמר: 'חריפות פולמוסו של הרמב"ם
מלמדת שאמנם מגמות ההגשמה היתה
קיימת ונפוצה, ושוחוגים רבים הوطעו

ברצוני להגב בקצרה על כמה מהשגותיו
של יואיל ירדן.

ו. נראה כי יש בינו מחלוקת עקרונית,
אשר ניתן להמחיש אותה באמצעות
התיחסות לדוגמה הבאה (אשר מר ירדן
רמז לה). על דוד המלך נאמר: 'זיך את
מוаб, וימדד בחבל השכב אותם ארצה,
וימדד - שני חבלים להמית, ומלא החבל
להחיות' (שם'ב ח:ב). הערכתו של מעשה
זה יכולה להיעשות בדרךים אחדות:

א. להפוך את התנהגו של דוד למודל
חיקוי לדורות, בחינת 'זיה ראה וקדש'.
שכן, כדברי הכותב, 'כל העיליות האלו
נעשו בהנחת הדגולים שבמניאי ישראל -
משה, יהושע, שמואל, שאול ודוד, וכמעט
כלן נעשו כמיוש של דבר ה'.

ב. לבקר את דוד (ראה בימיה מסויימת
דביה"א כב:ח). הכותב חושש מן האפשרות
האנלוגית: 'לקעקע את קדושתם של חלק
ニיכר מסיפור האבות, שאף בהם יש מי
שמושצא סירכות מוסריות לרוב'. אני מניחה
כי הוא התקווין, בין היתר, לפירשו הידוע
של הרמב"ן לבראשית יב:יא: 'ידע כי
אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה
שהביאו אשתו הצדקה במכשול עוזן מפני
פחדו פן יחרגווהו, והיה לו לבטוח בשם...
גם יציאתו מן הארץ שנצטווה עלייה
בתחילתה מפני הרעב - הייתה חטא...'.

ג. לראות בכך התامة למוסר המלחמה
דאז, ודוד לא היה שונה בכך מן המצבאים
בני זמנו.

כשלעצמי, הצעתי את הדרך השלישית. גם
הסיכון בකורת כלשי על גודלי האומה -
שכבר גדולים וטובים ממוני נקטו בה, נראה
לי קטן יותר מאשר החשש לעיוורים

הערבי: תאoil). וכן הוא אומר באיגרת תח'ית המתים' (מהדורות קאפה, עמ' צד): 'זאמנס נזקקים אנו לפירוש' (במקורו: לתאoil) הדברים אשר פשוט (במקורו: ט'אהרה) נמנע - כגון גשמיota האלה'. על הפקעת מקראות מפשוטם ראה גם דברי רס"ג 'באמונות ודעות' מאמר ז פרק א. 5. מר ירדן מסתיג מטעני כי לדעת הרמב"ם 'המקרא כולל ביטויים התואימים את ההבנה הפרימיטיבית של החיבור הרוחב'. אך במורה הנבוכים (א:כו) נאמר כי ה' מתואר 'בתארים המוראים על גשמיota, כדי להורות עליו שהוא מצוי, כי אין ההמון משיג בעין ראשון מציאות אלא לגוף דוקא'.

חנה כשר

על-ידי "האגודות המשבשות את הדעות..." עדויות רבות... מאשרות שכתי הרמב"ם הם הם אשר עקרו את אמונה ההגשמה בישראל'.

4. מר ירדן אינו מסכים לדברי לפיהם 'ਪਟਰੋਨੋ ਸੱਲ ਹਰਮਬਿਸ ਹਤਬਤਾ ਬੋਤੂਰ ਅਲ ਮੁਮਦਮ ਮਕੌਦ਼ ਸ਼ੱਲ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਮਕੌਦ਼ਾਤ' ਓਹ ਆਉਣ 'ਵੀ ਹਰਮਬਿਸ 'ਚ ਸ਼ਬਦ ਹਾਫਸ਼ਤ ਮਨੋਨਿਮ ਹਾਫਸ਼ਕਿਸ... ਹੀਆ ਹੈ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਸੱਲ ਮਕਾਇ'. ਓਲਮ, ਹਰਮਬਿਸ ਏਨੀਨੋ ਮਜ਼ਹਾ ਬਹਚਾ ਅਤ ਹਾਫਸ਼ਤ (ਬੋਕੂਰ: ਤਾਹਰ) ਬਹਚਾ ਉਮ ਕੁਨ੍ਹ ਹਕਤੂਬ (ਮੋਨ ਬਿਚਾ), ਜਿਥੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਹਿਨ੍ਹ ਮਸਮੂਹਤ ਮਹਿਲਿਤ ਹਾਫਸ਼ਨੀਮ. ਲੀਕ, ਮੱਕਿਮ ਲੰਭੂ ਲੰਭੂ ਦੰਬਿਮ ਮਸੀਹੀਮ 'ਥਾਮ ਕੁਨ੍ਹ ਕੁਨ੍ਹ... ਵਿਚਿਮ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਹਤੂਰਾ' ਜਿਥੋਂ ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਕੁਨ੍ਹ ਦੰਬਿਮ ਮਸੀਹੀਮ (ਮੋਨ, ਕੁਨ੍ਹ). ਹਰਮਬਿਸ ਏਨੀਨੋ ਮਜ਼ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਟ ਅਲਟਰਨਟਿਵੀ ਅਲਾ ਪ੍ਰਿਗੁ (ਬੋਨੀਹ)

נקודה למחשבה

עם יד על הלב. אתה מרוצה מהheitנות הישראלית?
אתה מרגיש שם ממש מדברים אליך? שם מייצגים אותך?
שם באמת מדוחים לך בפירוט על נושאים הקרובים לביך?
שם באמת הגונים??!

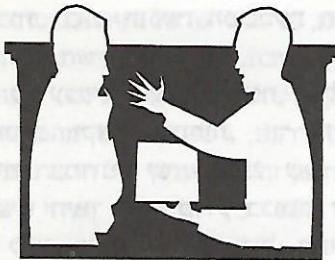
מתאים לך
שCONDOR

ירחון מהוות במה אינטלקטואלית מעניינת
ל מגנון רחב של דעתות ונוסאים.

התקשרות עוד היום והצטרך להמוני מנויים מרווחים. טל': 02-810488

שיחת עם ד"ר יוסף בורג

מאיר רוט

והקיצוניות של רעיון מסויים מביאה לקיצוניות ולתגובה חריפה מן הצד השני. והרצח בחברון גם הוא דוגמה לכך: אם גולדשטיין רצה להרים כליל את המשא ומתן עם העربים, הוא לא הציב את הצליח' ומתן עם העربים, הפכו קשיים יותר מאשר היו קודם.

ש. אולי יש ביטוי לתחביבים כאלה בשינויו הגadol שהתחולל במפד"ל בשנים האחרונות. מה בעצם קרה לה, וכייד הדזרדה למצבה הנוכחי? ואני שואל קודם כל על פשר הירידה בתמיכת הציבור, האם האשמה נועוצה באנשים, בשיטה או אולי באידיאולוגיה?

בורג: אין מסקנים עם הרבה דברים המנחים את המפד"ל כיום, אבל זהו נושא לחוד. מבחינת הירידה בתמיכת הציבור, צרייך להתחשב בנושא מרכזי אחד: תמייה ריעונית לחוד, והצבעה לחוד. במגזרים

ש. הנושא הראשון עליו ברצוני לדון, מתקשר ישרות למאורעות חברון תשנ"ד. אך כוונתי לאו דווקא להתמודד עם ההקשרים הפוליטיים המיידיים, אלא להתרוך ברקע שמאחורי מעשה הטבח. הלא בסופו של דבר אנו מדברים על אקלים חברתי מסויים, שצמח במקום כלשהו במסגרת הציונות הדתית, לפחות בצורה הדורגתית.

בורג: נתקלתי פעמיים בפתגם של הוגה דעתו ספרדי, שאומר בערך את הרעיון הבא: ניתן לראות את השבירות' ואת האסון המונח לפתחו של רעיון, כאשר מפתחים רעיון מסויים באופן קיצוני, כך שבאופן פרדוקסלי משיגים את ההפך. אכן לך דוגמה: אין דבר יותר נעלם מאשר דת, ובשם הדת נהרגו מאות מיליון בני אדם, וממשיכים להחרג גם כיום, עם הקתולים באירלנד והמוסלמים בסרייבו. גם הלאום הוא רעיון גדול, וכך בשםנו נרצחו מיליון בני אדם.

אהבת ארץ-ישראל היא דבר עצום. אך אם היא מביאה להזנחה של אהבת התורה, אם היא מביאה למשיח רצח, אז יצא ההפך ממה שצריך היה להיות בסיסו הרעיון כולו.

זהו חלק מן הדיאלקטיקה הכללית של החיים, של דבר והיפוכו, כיוקב ועשו שייצאו מאותה בטן. הנקודה שאני שבומdagash היא שפעמים רבים הרזיליות

בליכוד או במולדת - הכה הדתי הולך לאיבוד. זהה הבעיה.

ש. אתה מואשים את המצב בעבודות האלה, אך זה לא כל כך פשוט. מה הקשר לפני האידיאולוגיה של הציונות הדתית - אין כאן מושבר או אולי מהפיכה אידיאולוגית? ניקח לדוגמא את הקולות שאנו שומעים בזעם רבני יש"ע...
בורג: הם נושאים את המורשת הרוחנית של הרב צבי יהודה. נושאים על נס את שלמות הארץ, ושכחו את שלמות המדינה; שכחו את שלמות התורה; שכחו את שלמות המלחנה. אם דרך רעיון 'שלמות הארץ' יכולים להגעה באופן מחשבתי לכתנה, זהי אשמה גדולה. ובציבור זה, בלב נשכח, יש כל מיני ובנים שאומרים שהוא לציבור והם בעלי השפעה.

עכשו, אדרבא, לשאלת הרבה יותר מקיפה: זכות הקיום של מפלגה דתית. שאלה זו קיימת כמובן גם לו כל חברי

רבים כיוון מחייבים להוראות מהרב. אם הרבי מגור, הרבי מלץ, הרב שך, או הרב עובדיה יוסף אומרים משהו - ישנה משמעות. אבל אנו צריכים להסביר עם כל אחד כדי להשיג את הקול שלו. אגדת ישראל, לדוגמה, מתרכזת בתל אביב, בבני-ברק, בירושלים, בפתח תקווה ובראש העין, ושם הכל הולך לפי 'הוראות' מלמעלה. תימנים רבים, למשל, קיבלו הוראה מהרב עובדיה יוסף, והם מצבעים ש"ס, למורתם של חברי במפד"ל. אצלנו, מסיבות רבות, תופעת המשמעת הזו לא קיימת.

אתון לך עכשו תשובה נוספת, אולי חצי מתמטית וקצת שטחתית, אך הדברים נכונים: במדינה יש כ-25% של הורים שרצו חינוך דתי; מדוע בכנסות זה לא בא לידי ביטוי? חלק גדול מהאגנוגה שהדתאים היו צריכים לנצל לפוליטיקה מבוזבת. אם למשל, אברהם בORG בעבודה, וחברי הכנסת דתיים נמצאים

הרהורים שניים על נושא זה - האם כדי להיאבק על הפרהסיה הדתית? קיומ פשיטה ב齊יבור המוסכמת בדבר החופש האישית והפרהסיה הדתית פוגמת לאורה בחופש זה.

בורג: יש שימוש רב לרעה במושג החופש האישית. אם בשם חוק יסוד וחופש הפרט נלחמים על הזכות להביא בשדר טרף לתוך הארץ הזאת, זהו סילוף שלא שיך לעניין! כללית, אני מבחן בין פרהסיה לבון תחיקה. אלה עניינים שונים. פרהסיה פירושה, שכבת ישראלי ואוטובוסים נחים רשמיית בשבת. אמן, זהוי דשת עם הרבה חורים, וכיודע ישם חורים שבוטנים נופלים דרכם, וישם חורים מהם נופלים אבטחים, זה כבר עניין של הרשות. על כל פנים, את מי ששאל אותי בעניין

מבחן זו אני מלא בביטחון על הממשלת הנוכחית. לדעתך היא אידתית, שלא לומר אנטידתית.

הפרהסיה, אני שואל בהזירה: האם המדינה הזאת היא רק מדינה של יהודים, או שהיא מדינה יהודית? אם נאמר "מדינה של יהודים", אז "וואס מעהר ידען או בעסער" (מה שיותר יהודים יותר טוב) - אין מה להתווכת, אך זה רק עניין כמותי. אם במדינה כבר מדברים בלשון הקודש, המישור הופך כבר להיות איקוטי. אבל, אם בעברית הזאת ישן מודעות של מכוני עיסוי, כמו שאפשר לראות ביום שישי בעיתון, אז למה לך לשון הקודש? הרמב"ם אמר שהיא קודש מפני שאין ביטויים גסים לדברים מסוימים, אתה פותח ורואה את העיתונים. זהוי פרהסיה!

מבחן זו אני מלא בביטחון על הממשלת הנוכחית. לדעתך היא אידתית, שלא לומר אנטידתית. על העניין הזה, אגב, כתוב

הYPD"ל בכנסת היו מהטיפוס המעלוה ביותר, והוא נוגעת לשאלת הקיום והמהות שלנו. יכול יהודי לאומי לומר שמלגלה דתית היא בלתי אפשרית מפני שיש בה אינטלקטואליים וrintoists סוציאליים של בעלי דעתות שונות. האם המכנה המשותף של הדת חזק די כדי להתגבר על כך? התשובה שלי היא פשוטה: אם אתה מאמין שהדת שלך מתחבطة לא רק בתפילה ב齐יבור, אלא גם במעשים הכלליים והיוםומיים שלך, הרי שאתה צריך דוקא מלגלה דתית, שmagaret דרך הדת על הניגודים החברתיים שבין הימין לשמאלו. קצת היסטוריה: במחנה האורתודוקסי התנגדו נמרצות לציוויליזציית סיבות: א. צורך לחכות למשיח. ב. אסוד לשתף פעולה עם כאלו שאנו מושגים. בעוד הדיבורים הללו נמשכו, אנו ב'זרחי' פعلن, וכך היינו שותפים לבניין הארץ ולהתיישבות (אמנם תמיד באחור מסויים). כל זאת בזמן שאחד הרבנים פסק שאסור לחיות בקיבוץ, כי בוגע לארתו נאמר "ולקחתם לכם - משלכם", ובקיבוץ אין 'משלכם', כי אין רכוש פרטי, ועוד ארגומנטציות מהגביה האנטילקטואלי הזה. היינו בהתיישבות, בהגנה, בעלייה ב', היינו שותפים בהחיה את השפה העברית, באירגון הבריחה שהביאה את היהודים מאירופה, וכן הלאה. לכל אלו היינו שותפים כניצי הציגות הדתית בכנסת, וזה זכות זו הולכת ונשמרת, מפני שש"ס קונה ואף מוכרת במחירים גבוהים, אבל זהו נושא אחד). המפה של הארץ הייתה נראה אלטרת - כולל כמושב נושא החינוך - אלמלא היינו קיימים. אני מאמין בכך, ומוקוה שגם שכנעתי את הקוראים.

ש. המYPD"ל דבקה שנים רבות בנושא הפרהסיה הדתית. האם אין לך היום

ש. נuber, ברשותך, לנושא תפיסת העולם הדתית כאן בארץ. ינסם אנשי כיפות סרגות רבים בתוכנו שימושיים לדבוק ב"תורה ועובדיה", "תורה עם דרך ארץ", "תורה והשכלה" - אבל הם מתכוונים למשחו אחר ממנה שניי מתכוון. הם מתכוונים למשחו בדייעבד: רק התורה היא לבתילה; את כל העולם החיצוני הם שמים בסוגרים. אם צריך - לפרנסת - עוסקים בו, אבל הוא לא חלק מהווייטם. כיצד אתה מתייחס לטיפוס ציוני-דתי זה? בורג: אני רוצה לומר את דעתך מזוית רחבה יותר: ביהדות הדתית היו, ועדין קיימות, שלוש חזיות. ושוב, אני רואה את הדברים לפי האספקלריה שלי, כאחד שנולד בעשור הראשון של המאה, ועדין קיים בעשור האחרון של המאה.

החזית הראשונה - שנוצרה לפני מאה וחמשים שנה - הייתה תורה עם דרך ארץ. חוממות הגטו נפלו, והנה מופיעות תרבויות גדולות, יפה, מaira, מושכת - בצרפת, בגמניה ועוד. ואז ניסה הרש"ר הריש - בתשע עשרה האגרות שלו, אגרות צפון - לתת לכך תשובה, ברעיון של 'תורה עם דרך אرض'. החזית הזאת בהחלט מתחדשת בארץ הזאת אלה שעיליהם דברת - טיפוס ה'בדיעבד'.

החזית השניה הייתה חזית 'תורה ועובדיה'. הקומפלקס של השאלות החברתיות והסוציאליות - ההתגשות בין עוני לבין עושר - בא לידי ביטוי גם בתחום הרחוב היהודי. לא לחינם הלכו יהודים במזרחה אירופה אל הקומוניזם והסוציאליזם. רעיון "תורה ועובדיה" סיפק מעין תשובה לפABLטיקת הסוציאלית של המאה העשורים. זהו דבר גדול שאנשים שכחו או שאינם יודעים אותו.

החזית השלישיית היא האתגר האכזרי ביותר, והוא הפובלטיקה של תורה

הרצל ספר קטן וחשוב. "יוזנשטייט" תורגם לעברית כ"מדינת היהודים", ותרגמו לאנגלית "The Jewish State", שפירשו "מדינה יהודית", וזהו כל ההבדל. אם אין שומר על פרהסיה, לא תהיה זו מדינה יהודית. במא נשבנע יהודי בברוקלי שכאדי יהיה לו לבוא לכាបן, או לשולח את ילדיו? עד כאן באשר לעניין הפומביות. עכשו אני בא לתפקיד. אחד ההישגים הגדולים של המפד"ל, ואני מתכוון להגן על כך - הוא שהנישואין והגירושין במדינת ישראל מוסדרים על פי חוק כתת משה וישראל. פירוש הדבר, שדרך החקירה של המדינה אתה נכנס לטפירה הפרטנית והאינטימית ביותר של האדם. בת של

המדינה נותנת לישיבות יותר מאשר בכל יהדות העולם ייחד, אך עולם היישבות מצניע נובדה זו.

קומוניסט מתחנת עם בן בשומר הצער, והם הולכים בכל זאת לרוב אורחותוכשי. מה הדבר גדול? מה הייתה הקונספסציה שאיתה הבין גם בן גוריון? בסרטוט קוו המפורטים יש חי ישראל, יש שבת, יש כשרות בכל מוסדות המדינה, ויש נישואין על-פי כתת משה וישראל. הדבר גדול הוא שככל ילד שנולד לא יהיה מודר. הילדים של יקרים להיות בצבא, כי הם יפגשו שם בילדים יהודים כשרים - מאחר והוריהם התהנתנו או התגדרו כתת משה וישראל. אם נושא זה עומד בסכנה - והוא בחזקת סכנה, כי הכוחות השמאליים האנטי-דתיים מתגברים - אז ישארו למפלט יהודים כשרים רק בירושלים ובבני ברק, אז יתחלו לבדוק את ה"יחסות". בניסוח אחר: יש כאן כניסה לטפירה אינדיבידואלית, כדי להציג את האטמוספירה הכללית.

ומדינה. התשובה הלוגית הנוכח ביוטר היא
מכובן של נטורי קורתא, אבל ההתמודדות
הקשה בעינה עומדת - כיצד התורה
משפעת ואיך היא מושפעת מן החיים
במדינה.

ש. ב'תורה ועובדיה' אני מתכוון לתפיסה
של השילוב ההכרחי בין התורה לח'ם,
בכל המישורים. זהו הנושא הבסיסי עליו
נאבקת תנუת נאמני תורה ועובדיה.
בורג: היתי פעם אצל הרב מלוביין'
ז'ל, ושוחחנו על כמה דברים. בין היתר
הוא אמר: "וזאת הייסט תורה ועובדיה? ור'
הבן דוק תורה! וס דארפט מאן מעור?"
- מה צרכי יותר? יש לנו תורה!

ש. ומה השבת לו?

בורג: אמרתי שאני מודה שתורה זה
היסוד, אך בכל תקופה ישנה בעיה שהיא
הבעיה הבוערת, ועליה צריך לתת
תשובה. כאן, בישראל, עניין ה'עובדיה'
מתיחס לבניין הארץ ולשאלות החברתיות
- והוא חשוב, ביחד במעבר מעם של
לופטמענטשין, סוחרים קטנים ומתווכים,
לאומה מבוססת, עם פירמידה טبيعית של
מקצועות וכן הלאה. لكن 'תורה עם דוק'
ארץ' התחלה כאן ל'תורה ועובדיה'. אבל
הבעיה היא הרוח של היישוב, שוכנים
שאנחנו חיים בעולם.

אבג, ההתנגשות בין תורה לבין דוק ארץ,
חומרה יותר כאן ועכשו מאשר בגרמניה
לפני מאה שנה. לייהודים בגרמניה
הדוגמאות הלא טובות באו מהগויים. כאן
הן באות מהיהודים.

ש. כלומר, הדיכוטומיה בין התורה
למציאות החיים הולכת ומחדרפה דוק א

בורג: רק כאשר מקבלים את מציאות
החיים כעניין משני וצדדי. כך לדוגמה את

ה'ישיבה יוניברסיטי'. זהו אחד המקומות
היחידים בהם נפגשים ונbacksים עם השאלה
של תורה עם דרך ארץ יותר
מעולה. וזכא לא קיבלו עכשו את
המושג "תורה ומדע" במקום "תורה עם
דרך ארץ". אמרתי שאני לא מקבל זאת,
מן ש"תורה ומדע" פירושו שאתה יכול
להיות חסיד סאטמור, ולבסוף את ביצי
קיופוד הים בתחום הביוווגה; אתה יכול
 להיות מתכנת ב-MB, ולהיות חסיד
לובביין' (ישום כמה כאלה) - ואין זה שijk
ל"תורה עם דרך ארץ".

המוסד הוא מוסד טוב; הרעיון הוא
רעיון ניאלן; הביצוע - צולען.

אני, למשל, דרך המושג "דרך ארץ", רוצה
להכניס גם נושא תרבויות כלליים, וגם
משחו מן הפרובלטיקה של התרבות
המודרנית, לתוכם תרונות העולם הדתי של
היהודי הדתי המודרני.

ש. ברצוני לחזק את הבעיה: לציבור
הציוני הדתי אין שלוון עורך אידיאולוגי
 כתוב. יש לנו הרבה מאוד מאמריהם
שכתבו, אבל המשנה הזאת לא סוכחה
בדרכ שיטותית, וגורען מכך - היא נסוכה
פעמים רבות בצורה שלילית: אנחנו נגד
הסתగורות, אנחנו נגד ההתבדלות, וכן הלאה.
האם הנושאים, אוטם יש לקחת לדברין
מהתרבות הכללית, נדונו אצלנו לעומקם
אי פעם? האם נעשה בירור עמוק על
תרבות הפנאי של האיש הדתי-לאומי?

בורג: הבעיה היא שחקן גדול
מהאינטלקטואלים שלנו לא מתעניינים
בשאלת האלה. מאייך גיסא, יתכן שאי
אפשר לעשות שולחן עורך לכל השאלות
האלה. אבל הנקודה שהזכרת, על תרבות
הזמן החופשי - היא נקודת חשובה ביותר.

זה
אור
נד
כד
כמו
משה
הבר
הופ
דוד
מוס
מי
פרומ
רחל
פולין
יעקב
הلال
רטט
חנן
אדם
("דור
חיה
משה
התכו
למדע
יאאל
דניאל
יהודיה
פרנק
מנדל
ראשי
ריכרד
יעקב
מדכי
מאנגל
מניקו
מגרמן
ספר
ישראל
משה ג
דוד נ
הוציאת
תנה יב

הרבות הראשית? האם הוא פשוט את
הרגל? אולי יש לנו מוסד רבני שכך
 לבטל אותו?

בורג: חס ושלום! מושג הרבות הראשית
היה מאבני המחשבה של הרב קוק. אם
אתה רוצה שמדינת ישראל תהיה מרכז
רווחני, הרי שהmercowitz הרוחנית צריכה
לובא לידי ביטוי, ואין לך מערכת ביטוי
אחרת מאשר הרבות. המוסד הוא מוסד
טוב; הרעיון הוא דעון עילאי; הביצוע -
צולע. כאן אנחנו באים לשאלות מה צריך
הרב לדעת, מה הוא צריך להציג, ומה הם
תפקידיו. אך לויוכה זה אינו רוצה
להיכנס.

ש. אני רוצה בכלל זאת ללחוץ בונודה
שמאך מציקה לי: אם אנחנו מגאים
למסקנה שמוסד הרבות הראשית אינו
 מביא כבוד, או אפילו למסקנה שהוא הפק
לגוף טכני בלבד, שדווגע בעיקר לשירות -
זהו בעיה אותה צריך להתמודד. מעבר
לכך, הגוף הזה עלול אולי يوم אחד לkommen
אפילו נגד דעתן "תורה עם דרך ארץ",
וכבר יש סימנים לכך.

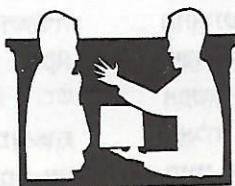
בורג: נכון, הנושא באמת אינו פשוט.
bihadot הדתית ישנה פרובלטמיה
אימיננטית. זה בא לידי ביטוי בעניין גוסט
בחורי ישיבה; גישות בנות, שירות לאומי וכו'
הלאה.

לכן אני אומר: "תורה ודרך ארץ" זה קשה;
"תורה ועובדיה" זה ממש לא קל; "תורה
ומדינה" - מי יודע אם זה אפשרי. אבל
זהו האתגר של היום.

אקסל שפרינגר, אליו הייתה מיודד, כתב
පעם ששתי הבעיות של האדם המודרני הן
שュושים בזמן החופשי. האם גוסעים לים?
הולכים לקולנוע? אצלנו הטלויזיה
משתלטת על הזמן הפנו. אני מכיר אנשים
שכבר שניים לא קראו ספר. מהבחן הזה,
טוב שיש כל כך הרבה תלמידי יישוב.
מעולם לא היו כל כך הרבה תלמידי
חכמים בעם ישראל כמו היום, ומעולם לא
היי כל כך הרבה יישובים כמו היום.ומי
שאפשר כל זאת היא המדינה - היא נתנה
את התמיכה הכספית שאפשרה לך
להתפתח. המדינה נותנת לישיבות יותר
אשר כל יהדות העולם יחד, אך העולם
הישיבות מציעו עבודה זו. ועל זה יש
ביטוי ביידיש: דער גוי איז טרייפה, דער
גראצער איז כושד (הגו טרף, אבל מה
שהוא נותן הוא כשר).

ש. ישנה אייז מגמה הציבור שלנו, של יושב
מסויים מהמדינה בעקבות המצב הפוליטי.
ובאופן פרדוקסלי הזרם הזה, מתוככי
הציונות הדתית השורשתית, מתהבר עם
כוחות חרדיים, שמלהכתילה מתנגדים לכל
רעיוון מדיני. וכך ח'ב"ד, גוף אנטי-ציוני,
היתה אחד המובילים של דעון ארץ
ישראל השלמה. השתו זדר עולם?
בורג: אי אפשר לדעת מה התרחש בחצרות
ברוקלין. ימים יגידו.

ש. הייתה מערכת משונה מאוד על הרבות
הראשית, עד כדי כך שאיני יודע כיצד
לבטא אותה. יש לך משהו לומר על מוסד

את
דא
שיט
אט
רכז
כיה
טוי
סיד
-
יך
הם
עה
ים
בננו
עד
בר
ם
,"
א
ה
ס
ן

ט' מוסד ביאליק • ירושלים

זה עתה הופיעו

אורן צבי גוטנברג: כל כתבי

כך זו: ספר העמודים א'

כך ח: ספר העמודים ב' (עם אחירות דבר מאות דין מידון)

כמו כן ניתן לרכוש את הכרכים א'-ו' (מהדורות חងיגות במספר מצומצם של עותקים).

משה לסק (עורך): תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה בתקופת המנדט הבריטי - חלק ראשון (בשיתוף האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים).

הופיע בהדפסה שנייה

דוד אוחנה: מסדר הניהлистים - ליזהה של תורות פוליטית באירופה 1930-1870.

מוסד ביאליק - ספרים חדשים

מייל אורDON ועמוס גולדרייך (עורכים): מחקרים בספרות הקבלה ובמחשבת ישראל לצרכו של פרופ' אפרים גוטלב דיל (בשיתוף אוניברסיטת תל-אביב).

רחל אליאור, ישראל ברטל וחנן שמרוק (עורכים): צדיקים ואנשי מעשה - מחקרים בחסידות פולין (בשיתוף המרכז לחקר יהדות פולין).

יעקב בלידשטיין: התפילה במשמעות ההלכתית של הרמב"ם (בשיתוף אוניברסיטת בן-גוריון). הלל דלסקי: בשדר ודם בקסת הדין - עיונים ברומנים אנגליים קלסיים (תרגום מאנגלית: אופירה רהט).

חנן חבר: ברוינס ופייטנים - צמיחת השיר הפוליטי העברי בא".

אורן הכהן לבנון: אמת ואמונה - שיר חזון, ההדריך והוסיף מבוא והערות בן עמי פיינגולץ ("דורות" מס' 46).

חני כהן: המשפט (הדפסה רביעית).

משה לסק וגרביאל כהן (עורכים): תולדות היישוב היהודי בארץ ישראל מאז העלייה הראשונה - התקופה העות'מאנית, חלק ראשון, בעריכת ישראל קולת (בשיתוף האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים).

יגאל מוסינזון: אפורים כשק - סיורים ומחוזות.

דניאל סטטמן ואברהם שגיא: דת ומוסר (הדפסה שנייה).

יהודית עמיחי ו"י פונץ': תמורה ושיר (בפורמט אלבום).

פרנק פולק: הסיפור במקרא - בבחינות בעיצובה ובאמנות (ספרית האנתרופולוגיה המקראית). מנדל פיני-קאי: בין אידיאולוגיה למציאות - ענווה, אין, ביטול מציאות ודקות במחשבתם של ראשיה החסידות.

ריכרד קראוטהימר: בתיכנסת בימי הביניים (תרגום מגermanית: עמוס גורן).

יעקב רב: לשון בריאה.

מרדכי ווטנברג: שבעים פנים לחיים - רה-ביוגרפיה מדעית כפסיכותרפיה אישית (תרגום מאנגלית: יצחק קומס).

מנקה ריכץ (עורכת): אזרחים על תנאי - היהודי גרמניה: פרקי זכרונות, 1945-1780 (תרגום מגermanית: אברהם קידמה; בשיתוף מכון ליאו בק).

ספריו הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-גוריון

ישראל בן שלום: בית שמאי ומאבק הקנאים נגד רומי (בשיתוף יד יצחק בן צבי).

משה גלבוע: ישעיהו ליבוביץ - דברים והיפוכם.

דוד גוטסמן ואבנעם מאיר (עורכים): היישוב היהודי בישראל - תהליכי גיאוגרפיה (בשיתוף).

הווצאת אוניברסיטת בר-אילן והווצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס).

חנה יבלונקה: אחים זרים - ניצול השואה במדינת ישראל 1948-1952 (בשיתוף יד יצחק בן צבי).

חיבים שורצבים: שורשים ונופים - מבחר כתבים בחקר הפולקלור. ליקט מן העזבון: עלי ישף.
משה שם ואלון טרוואן (עורכים): מבצע חדש ומערכת סואן 1956 - עיון חדש.

ספריו הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה

דפים למחקר בספרות, כרך 9.

ההיסטוריה היהודית, כרך 7, חוברות 1 ו-2.

מעגלי קריאה, חוברת מס' 22.

מקדים ומיטס, כרך ח.

ספר זיכרון לאפרים תל מג', חלק א' (בעריכת דב ולפיש).

ספר זיכרון לאפרים תל מג', חלק ב' (בעריכת דב ולפיש).

ספריו מכון דיוויס, האוניברסיטה העברית

מדינה ממש ויחסים בינלאומיים, חוברת מס' 38.

ספריו יד ושם

匝ק אדייז'יס: ילדות במקלט באלבניה (סדרה לנוער).

אהרון וייס (עורך): יד ושם - קובץ מחקרים, כ"ג.

מרים עקיבאי: נערים בשילכת (סדרה לנוער).

פליהה קראו: המות בצהוב - מחנה העבודה סקורייסק-קמינו (בשיתוף אוניברסיטת תל אביב).

לישה רוז: הצבעונים אדומים - סיפורה של צעירה יהודיה במחתרת בהולנד (סדרה לנוער).

עמנואל רינגלבלום: יומן ורישומות מתקופת המלחמה, כרך א': גטו ורשה: ספטמבר 1934 - דצמבר 1942, מבואות, עריכה והערות (עורכים: גוטמן, קרמייש ו' שחם).

עמנואל רינגלבלום: כתבים מימי המלחמה, כרך ב': כתבים אחרים, יהשי פולנים - יהודים, ניאור 1943 - אפריל 1944 (עורכים: גוטמן, קרמייש, ו' שחם; בשיתוף בית לחמי הגטאות).

Yitzhak Arad, Yisrael Gutman & Abraham Margalit (eds.): Documents on the Holocaust.
Emilie Roi: A Different Story - about a Danish girl in World War Two.

שונים

נחום אריאלי: חוות החוטאים (הוצאת המחבר).

ארץ ישראל - מחקרים בדיעת הארץ ועתיקותיה, כרך כ"ד: ספר אברהם מלמט, בעריכת שמואל אחיטוב וברוך א' לוין (החברה לחקר ארץ-ישראל ועתיקותיה).

יוסף מגן: פלמוה שנשכח - מי ציריך פעלים יהודים בארץ-ישראל (הוצאת עמודות).

ש' שלום: אחריות הינה - סיפור ושירים מן העזבון (בעריכת ראוון בן יוסף; הוצאה קרן העזבון ע"ש ש' שלום).

נא למלא את הספק המcz'ב כדי שנוכל להכליל ברשימת הקוראים של ספרי מוסד ביאליק.
קטלוג-מחידון ישלח על-פי בקשה.

אל: מוסד ביאליק, ת"ד 92, ירושלים 91000 (טל' 02-783554 פקס' 02-783706)

שם _____ עיר _____

רחוב _____ מס' _____

מיקוד _____ טל' _____

רבניים בשואה

פנינה מייזליש

ברוח 'דרשיות שינדLER', מנסה ד"ר פנינה מייזליש, חוקרת במכון לזכרון השואה באוניברסיטה בר אילן, לבחון כיצד התמודדו הרבניים עם אחוריותם כלפי הקהילות אותן הנהיגו, בשעה שנטרכו כל המערכאות: 'דרשיות שינדLER' שהורכבו באופן דמוקרטי; קונפליקט אם לבסוף או להשר עם הקהילה; 'קידוש החיים' מול 'קידוש השם'; פסקי הלהקה חזדניים, ואף ערכית 'משפט' לבית דין של מעלה.

לא היה בו כדי להעמיד כלים נאותים להתחזקות, לא בח"י היומיום ולא אף לא במישור האידיאולוגי והתייאולוגי. מבחינה תיאולוגית הייתה זו תקופה של הסתר פנים. לא אכנס כאן למורכבות של מושג זה, שהודגש כבר בתקופת השואה עצמה. מן הדברים שנשתמרו בידינו ניכר שרבעים רבים התלבטו באותו ימים בשאלת הנוראה, כיצד קרה שה' נטש את עמו. למעשה מטרידה שאלה זו את היהדות הדתית עד היום, והוגי דעתות רבים, שומרי מצוות וחילונים, הירבו לעסוק בה מאז ועד ימינו.

להמחשת העניין אביא דוגמה אחת, מן הנסיבות ידועות. לפני המלחמה גר בקרקוב האדמו"ר שם קלינגברג, הרב מזאולשיץ. גם בגיןו, שהוקם בקרקוב בראשית מארס 1941, המשיך לתת שיעורים בתורה שזמיןנותם השתנתה בהתאם לניסיבות, אך עם זאת הפסיק, במודע, לזרם את הזמירויות של שבת, המדבורות בשבחו של השכר הצפוני לשומרי השבת. אמנם בימינו רבים משומרי המצויות אינם מתעמקים

מפתח היקפו ומורכבותו של נושא התנהגות הרבניים והמנהיגים הרוחניים בזמן השואה, אתמקד ברשימה זו במספר העורות כלפי הנעשה בມזרח אירופה, ובעיקר בפולין. צוין כי בחקיר תקופת השואה קשה פעמים רבות לתאר תהליכי וקיי התפתחות באופן מדעי, ויש להסתמש לעיתים בקריטירונים שונים. لكن הדברים להלן ישארו פתחיים, בחינתם וללא נשלט. מבחינות רצף החיים היהודיים, علينا לזכור כי השנים בהן חרבה יהדות אירופה היו תקופה של כאוס, שבה נזלה הן מן היחיד והן מן הציבור כל אפשרות לצפות מה יילך יום ולארגן את החיים על סמך נסיוון העבר. כשם שמדיניותם של הנאצים כלפי היהודים לא הייתה אחידה, וביצוע הפיתרון הסופי נעשה, אף בתוך אותה מדינה, בקצב שונה, כך אין לחפש קווים אחידים לדפוסי התנהגות של כלל הציבור היהודי בגייטאות ובמחנות. משעה שהופקע היהודי מכל החברה האנושית ודומו היה הפרק, קשה היה ללמידה מן העבר, וגם הנטיון ההיסטורי העשיר של עם רודף פורענות

בחן
של ו
אליה
חייב
את
העיר
ואילו
פועל
ורוב
התנא
אלכָ
וsnsai
קשיִ
ולסִי
נאסר
לטוב
הפולִ
בקְך
והודו
המדיִ
אך ל
לסִיִ
הראסִ
הרבניִ
להתנוּ

אך
לפנֵי
קיהַ
שהצִ

בתהיִ
קורניִ
הרבניִ
ראשיִ
בקעִ
מן הִ
שם.
את אַ

שונה, גם מבחינת התפיסה הדתית הכללית
וגם במציאות פתרונות במאבק היומיומי על
קיום הגוף והנפש.

כך חלו גם שינויים בתפיסה המושג קידוש
השם, שמתוכו צמח בהדרגה המושג קידוש
החיים, שיש המיחסים את הגדרתו לרבי
צחיק ניסבויים בגיטו ורשה, ועיקו עידוד
הדריכים להמשך הקיום הפיסי של היחיד
 ושל הציבור כדי להפר את התכנית
 להשמdot העם, והענקת ממשימות רוחניות
 להישרדות זאת. הרצון העז הזה היה מכוון
 במקרים ובמים לחיים היהודיים בכלל, והוא
 הובן באופנים שונים, ולאו דווקא בהקשר
 הדתי-המוסטרי. הרב מיכאל דב וייסמנדל,
 למשל, שביזומתו התקיים בסלובاكיה
 שיתוף פעולה מלא בין היהודים הדתיים
 והחילוניים בכל הנוגע להצלחה ועזרה
 למגורשים לפולין, היה בין אלה שסבירו כי
 תקופה זאת היא המשך של תקופות הסבל
 הקודמות של העם, ולכן הציע להמשיך
 ולפעול בדרכים המסורתיות של שולדנות
 ושוחד, והתנגד לחרם הכללי שהטילו
 היהודים על גרמניה, כי לדעתו הייתה בכך
 התగורות מיותרת בשלטון הנאצי.

יהודות אירופה שלפני השואה לא הייתה
عشוייה מנסה אחת, וכשם שההעמידה
 טיפוסים שונים של מנהיגים יהלוניים, כך
 היו בה טיפוסים שונים של רבנים, ולא
 כולם נחוו בכושך מנהיגות. רובם תפסו
 משרות צנויות בערים ובעריotes,
 והתפזרו בדוחק, גם המנהיגים שניניהם
 היו שונים זה מזה במובנים רבים, ואם
 לפני המלחמה כך, הרי על אחת כמה וכמה
 בימי הפורענות. לכן אי אפשר לעמוד על
 קווים מאפיינים ומכללים להתנהגות
 הרבנים בתקופת השואה. ניתן, לעומת
 זאת, לחייב מספר דוגמאות מפעולותיהם,
 על השונה והמושתף שבזה.

שתי קהילות יהודיות מרכזיות ביוון היו
 באתונה ובסלוניקי, ושני הרבנים שכיהנו

במשמעות הזרירות, אך לגבי הרבי
 קלינגברג היה בא מירtan באותם ימים
 משומס אקט של מהאה כלפי שמיים, הבעת
 טרונית קשה כלפי הקב"ה עצמו, הרואה
 ושוטך.

היו גם רבנים, שידעו להשתמש
 בתחום ההלכתיות ככלי להעניק
 לשואלים תקווה ואמונה.

ספרות ההלכה העשירה שלנו עוסקת
 מכלול דרכי התנהגות האדם ביום שולם
 ובימי מלחת מצווה ורשות. הסוגיה של
 קידוש השם נידונה כבר ביום גזירות
 אדריאנוס. בתلمוד נזכר הדיון של "יהרג
 ואל יעבור" (סנהדרין, ע"ד ע"א), לפיו
 והותר ליהודי לעبور את כל העבירות כדי
 להנצל, חוץ מעבוזה זהה, גilio עריות
 ושפיכות דמים. אך כבר בתקופה ההיא
 הורחוב המושג ונקבע ששבועת השמד אין
 לעבור גם על דברים קלי ערץ, כגון שרוך
 של נעל, ובלשונו התלמוד 'ערקתה
 דמסנהה', כי קיומה של היהדות מותנה
 בשימירה בלתי מתאפשרת על כל-tag
 הגזירות ביום מסעי הצלב ובימי פורענות
 אחרים, כגון פרעות ת"ח-ת"ט, חזדו את
 משמעותו של המושג, כפיiron זמני מכורה
 המרת הדת מאונס, כפיiron זמני מכורה
 המציגות. אך מקרים כדוגמת אלה
 שהתעוורו בתקופת השואה לא שוערו ולא
 נחשו מראש, וכך גם לא נידונו בתקופות
 הקודומות.

בתקופת הנאצים התבאו הרבנים בשאלת
 אם אמן יש כאן המשך של הסבל
 שאותו ידע העם היהודי במשך הדורות,
 ואז ניתן למצוא את הפתרון לביעות
 ההלכתיות מתוך הפסקים שנקבעו בעבר,
 או שמא יש כאן הגדרה חדשה ומישור
 שונה של סבל, וכך יש לנוהג באופן

כאליה, שאם לא כן יופעלו נגד הקהילה הענשימים קולקטיביים. גם חזקאל לויין, רב בלבוב, ביקש לנוכח כך, ופנה אל המטרופוליט האוקראיני בבקשת שישיע על בני עדתו להפסיק את הضرעות ביוהדים. זה הוציא אמן כרוז בו ביקש מתושבי העיר לחזול מן הרציחות, אך השפעתו לא הייתה הרבה. הוא חיזע לרבות לוין להסתתר בביתו עד יעברו עמו, אך הרב סירב ואמר שמקומו עם שאר היהודים, ובצאתו משם נרצח בידי האוקראינים. בשני המקומות הללו, וסביר להניח שאף בעירם אחרות, הובן מיד שבתנאים החדשניים שוב אין מקום לדרכם הקלאסית של השתדלות, ולפניה הישירה אל הכבש, ואף דבר זה תרם לעירעוור תחושות הביטחון של הציבור, ובכלל זה של מנהיגיו.

להמחשת הקונפליקט שעמד בפני הרבנים, יש לציין כי בתקופת השואה ייחסה היהדות הדתית חשיבות עצומה להצלת הרבנים, מתוך אמונה שבבישםם תיכחד רוח היהדות, לא רק באירופה, כי אם בכלל העולם החפשי.

תביעה זו עזרה לרבים רבים להגיא להחלה לטוש את קהילותיהם ולבורתם. רבנים רבים עזבו את קהילותיהם ונדרדו מזרחה. וכך, בין הפליטים שברחו לאיזורי הכיבוש הרוסי בmourח פולין וגורשו לפנים המדינה היו גם אדמוראים ורבני קהילות. השאלה כיצד היו רבנים אלה פועלים אילו היו נשאים תחת הכיבוש הנאצי, וכי צד היו תורמים לכל הציבור היהודי מסמכותם ומנסיונם הפוליטי, היא כמובן שאלת היפותית.

מבין רבנים אלו נזכיר כאן את הרב דוד אביגדור מאנדראקוב שבגליציה המערבית, שהיה אחד הרבנים היחידים בסביבתו שהצטרפו לתנועת המזרחי והיה פעיל בתנועת הנוער שלו, השומר-הדתי. עוד

בזמן בתקופת השואה נמצאו בשני הקצוות של האחוויות הציוריות. רבה של אטונה, אליהו ברזלי, ועמו שאר ראשי הקהילה, חיבל בתכניותיהם של הגermenies כשהשמיד את מרבית המסמכים הנוגעים ליוהדי העיר, וכך מנע את נפילתם בידי הנאצים. ואילו בפולני זכו הגermenies לשיתוף פעולה מצד צבי קורץ, רבה של הקהילה, ורוב בני הקהילה אכן ניספו.

התנאים ששדרו בromeיה אפשרו לרבים אלכסנדר שפרון, ממנהיגי התנועה הציונית וסנאטור בפרלמנט הרומי, לנצל את קשריו עם צמרת הממשלה וראשי הכנסתייה ולסייע במאבק על הצלה היהודים. הוא נאסר, נלקח לבן ערובה והוחזר לבב יפעל לטובות בני עמו, אך בكونסטלאציה הפלטינית ששרדה אז בromeיה לא היה בכך כדי למנוע בעדו מהמשיך בפועלותיו והזות להן מנע של יהודים של המדינה לפולין.

אך לא בכל מקום היה במעמד צבורי כדי לסייע בהצלחה. ובפולין, כבר מן הימים הראשונים של הכיבוש, שימשו דזוקה הרבנים החשובים ביותר כדי הרשות להתנצלויות.

אך השאלות הכבדות והאומללות לפניהן ניצבו הרבנים, כמנהיגי קהילות, היו הדילמות המוסריות, שהצריכו אותם להבחין בין דם לדם.

בתחילת ינואר 1940 ניסו רבני קרקוב, קוּרְנִיצֶר ורַפְּפּוֹרט, לנагג לפני המסורת של הרבנים מן הדורות הקודמים, ופנו אל ראשי הכנסתייה הפולנית ואל הגermenies בבקשת למנוע את המשך גירוש היהודים מן העיר, אך הם שולחו לאושווין ונרצחו שם. ראשי המשטרת הגמנית אף הזהירו את אנשי היודנרט שלא לחזור על מעשים

והצטמצמה והיתה כרוכה בסיכון החיים, עדין היו רבים שהשתדלו לשומר על אורח החיים המסורתי ולקיים מצוות. לשם כך הם נזקקו ליעוץ הלכתי בנסיבות שהתעורר אצלם, בנסיבות ובנסיבות, שחלקן היו, מכורח השעה, חדשות לגמרי, ורובן תבעו יתרון מיידי, שלא אפשר לרבנים פסק זמן לשקלא וטריא, או ליעוץ עם בעלי סמכות בערים אחרות.

אנשים שאלו אם מותר להם לענוד צלב, להתחזות כנוצרים, או למסור את ידיהם לידי לא יהודים. שאלות רבות נשאלו בדיין אישור והיתר: האם מותר להתפלל תפילה שחוירת לפני הנץ החמה, טרם היציאה לעבודת הכהניה; האם ניתן לצאת של קדש ארבע כסות של ליל הסדר גם באחד המשקאות הזמינים, כאשר ניתן להשיג יין, אוקיימים מצוות סוכה בשאריות של קדרים שנמצאופה ושם; האם מותרת הפללה מלאכותית כדי לשומר על חי האשה כשחל איסור מוחלט על לידות; האם מותר להשתמש בגדים ובחפצים אחרים של יהודים שגורשו מבתייהם, ואין בכך ממשום גזל, ועוד.

בקבוקת טקסי ההשללה הפומביים של מריתת הזקנים, נשאלו הרבניים אם מותר ליהודי לגלח את זקנו כדי למנוע את זיהויו המיידי. באוטם ימים, וביחוד במזרחה אירופה, היה זה לבני יהודים רבים עניין ערבי-מהותי. משומם כורך השעה היו רבניים שהתריו את הדבר, נהגו כך בעצםם, ואף יותר על הלבוש היהודי המסורתי.

היו גם רבנים, שידעו להשתמש בתשובות ההלכתיות ככלי להעניק לשואלים תקווה ואמונה. נזכיר כאן דוגמא מתוך ספרו של הרב אפרים אשרי, ספר שאלות ותשובות מעמיקים, שהוא בין הספרים שליקטו בעיות אלו, והוא מכיל שאלות ותשובות בעניינים שונים שעמדו על הפרק בגיטו קובנה. אחת השאלות הנזכרת שם היא

לפני המלחמה הבין لأن היו מועדות פניהם של הנאצים ולכן הרבה להזהיר מפנים בנאומיו ובמאמריו. עם פרוץ המלחמה חשש מידם הארכואה של הפלנים הנאצים, שהיכרו היטב את עמדותיו, נמלט מעירו והגיע לדורהובין, שהיתה בשטח הכיבוש הרוסי. שם, הקים קואופרטיב לצבעות שחבריו היו עובדים עצמאיים, בכדי להימנע מהילול שבת. בעבר שנה חזר לטרנוב שבשטח הכיבוש הגרמני, וכעבור זמן נספה באחת האקציותות.

לעתם, רבניים רבים סירבו להינצל גם כאשר הוציאו להם הדרכיהם לכך. אחת מדמיות המופת בתקופת השואה היה בידוע יאנוש קורצ'אק, שסייעתו למען היתומים בගיטו ורשה הפקה לסלול. אך הוא לא היה היחיד, וכמוهو נהגו גם מחנכים רבים, שלא נטשו את ילדיהם בדרך האחורה, וביניהם גם רבניים מנהיגי קהילות. מעשים אלה, שרווחו עדין לא התפרסם ממשום מה, אין הם באים להמעיט ממעשיהם של קורצ'אק, אלא נותנים לו משנה תוקף, כחלק מהשקבת העולם היהודית השלמה.

אחד מאותם מחנכים היה הרב מנחם מרגנסטרן, מינו של האדמו"ר מקוצק, שהיה הרבה האחרון של העירה ולודבה. כאשר אספו הנאצים את הילדים בMargash, הופיע שם הרב, סירב להצעת מפקד הגסטפו ללכת, והלך יחד עם הילדים לסלוביבור.

היו גם כאלה, כפי שמספרים למשל על האדמו"ר מزادומסק, שבאותם רגעים קשיים הוודו בטעות הכבדה שעשו כשהתגנדו לציונות והשפיעו על אנשיהם לבל יعلו ארצה, ומושם כך דחו את המאמצים שנעשו להצלתם.

גם כאשר השتبשו מערכות החיים היהודיים, והאפשרות לקיום מצוות הלכה

החיים

ל אורח

שם קר

תערורו

זו הין,

tabu

פסק

בעלי

צלב,

לדיהם

נשאלו

התפלל

טרם

יצאת

דר גם

ניתן

אשרהות

זורתה

האהשה

האם

אחרים

בכך

של

מוותר

ג את

בזהר

ענין

רבנים

ו, ואפ

שיבות

תקוה

ז של

שיבות

לקטו

ובבות

בגיטו

היא

ולהכין את הרשימות, אך לאפשר לכל הציבור לעיין בהן, וכך לתת לכל אדם, לפחות לכארה, את האפשרות להחליט על גורלו.

הكونפליקט המוסרי הטראי הווה העסיק את היהודים בקהילות רבות. נקודת המוצא ההלכתית היו דבריו של הרמב"ם: "וכן אם אמרו לכם עכו"ם: תננו לנו אחד מכם כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל" (משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פ"ה, ח), ולבוטמת הסוגיה הידועה בשם דין רוזה. מהfork החומר שיש בידינו אפשר להראות שבעניין גורלי זה לא הייתה פסיקה אחידה.

נסيون נוסף להתמודדות של הרבנים, במישור המטפיסי, מובא במספר ספרי סופרים אוזות 'משפט' שהחליטו רבני הקהילה לעורר לבית דין של מעלה. בספר שרפץ מסופר שכאשר הגיעו לנישטהאט השמועות על החיסול הקרוב של הגיטו התעוררה בהלה עצומה. כפי שהוא נהוג בתקופות קודמות של פורענות, אמרו האנשים סליחות, צמו, תקעו בשופר, מדדו את בית העלמין וננתנו צדקה לעניים. אך זקני העיר החליטו לעורוך משפט לכב"ה. על מגרש ריק במאצע הגיטו העמידו סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה איש, וגם סניגור וקטיgor. הסניגור פנה אל בית הדין של מעלה בשאלות מודיעnas הקב"ה בעם ישראל עד כדי גזירת קלין מוחלט, וגם אם העם חטא, מה אשימים התינוקות והילדים הקטנים שלא חטאו. לעומת טען הקטיגור שבגיטו מחייבים את השבת, אוכלים מאכלות אסורות, ממעטים בצדקה, וכיו"ב. לאחר שמיית הטיעונים של שני הצדדים הוציא הסנהדרין פסק דין, בו נאמר שלמן אותו רגע יש להזлик נר בבית הכנסת, לומר תהלים, להקפיד שלא להבעיר אש

האם בתנאים הקשים שנוצרו אכן מותר לומר בברכות השחר את ברכת 'שלא עשי עבד', שהרי באוטם ימים היה בה משום אמירת שקר. לכארה נועדה התשובה לשאלת זו לפטור בעיה יומיומית מעשית, אך למעשה היה נוגעת במצב הקיומי של היהודי בתקופה ההיא, ויש בה כדי להעניק לחיו את המשמעות ואף את התקווה:

...עליך הברכה הזאת נתקנה לא על עבודות הגוף, אלא על עבודות הנפש... ואדרבא, דוקא כת חובה עליינו לבך ברכה זאת, למען יכירו אויבינו ומendiינו שלמרות שאנו נתונים בידם, לעשות בנו crudzonם הרע, בכל זאת רואים אנו את עצמנו כבני חורין, המתונים במצוור ובשבביה, וקרובה ישועתנו לבוא.
(פרק ג' עמ' נ"ו-נ"ח)

אך השאלות הכבדות והאומללות לפני ניצבו הרבנים, כמוagi קהילות, היו הדילמות המוסריות, שהצרכו אותם להבחין בין דם לדם: האם מותר להסגיר את היחיד כדי להציל את הרבים; להסגיר רבים שמותם וDOI ליעמת הסיכוי להצלחת קבוצה של יחידים, שיש בה ככל זאת שמע תקופה; האם מותר להרכיב רשימות של אנשים שנגזר להישלח למקום כלשהו, והאם לשמר את הדברים בסוד, או לשטרף את הציבור בהחלטות גורליות אלה, וכיוצא בכך.

בעיירה היידמיילע, בסתיו 1941, נצטווה היודנרט לחייב רישימה של כל היהודים ולציגו ליד כל אחד מן השמות מי שר לעבודהomi מי לא. הגסטאפו אים שם לא יעשו זאת היהודים עצם, ירכיבו הם את הרשימה כראות עיניהם. היודנרט כינס את הרבנים וביקש את עצתם. הרבנים ישבו בדיון, ופסקו שיש לצית לציית לגרמנים

הסטאטוס הנוכחי שלהם בחברה היהודית בארץ ובתפוצות ואף מתביעותיהם הנוכחות מאנשיהם.

בילדותי, שעהודה בארץ בצל השואה, קלתי גם סיפורים על בניים שברגעוי חייהם האחוריים קראו תיגר על הקב"ה. אך מטבח הדברים לא הועלו דברם אלה, במידה שאירעו, על הכתב ולא הונצחו בספרות הזיכרונות של התקופה. לחילוניים הם לא נראו די חשובים, ולדתיים - כבר לא נחוצים.

* עובד בעקבות הרצאה בגבעת חביבה בנושא השואה והשפיעותיה.

שבשת, להימנע מאכילת הבשר הלא כשר שהתקבל מן הגרמנים ולדאוג ליתומים. לדברי בעל הזיכרונות נעשו הדברים תוך הקפדה מושבה, אך שערי השמיים היו נעלמים, ובאחד בנובמבר 1942 הגיעו הפקודת למסור את כל היהודי הגיטו.

על חלוקם של הרבניים בפעולות אקטיבית נגד הגרמנים ידוע רק מעט. תיעוד של ממש כמעט ולא נשמר. בספר היזכרון לקהילות נתן למצוא עדויות אחדות על רבניים שקראו לקחת נקם, אך אלו שהשתתפו בפעולות לחיימה בGIT וatzל הפרטיזאנים אינם מוכנים לדבר על כך. יתרון שהדבר שוב אינו מתיישב עם

יגליון'

במה להגות ומחשבה ציונית דתית

ברוח ערכי תורה ועובדת תורה עם דרך ארץ

יגליון'

בהוצאת תנوعת נאמני תורה ועובדת

כתב עת יהודי, מגוון ופתוח

מנוי לשנה (4) חוברות) - 50 ש"ח